

**ВІДДІЛ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ОЛЕКСАНДРІВСЬКОЇ РАЙДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ
РАЙОННИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ**

**ЗБІРКА ПРАЦЬ
ОЛЕКСАНДРІВСЬКОГО
РАЙОННОГО
КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ**

ВИПУСК П'ЯТИЙ

**СМТ ОЛЕКСАНДРІВКА
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ,
2007 РІК**

У збірці вміщено матеріали нових досліджень працівників Олександрівського районного краєзнавчого музею, членів науково-методичної ради Олександрівського районного краєзнавчого музею, що висвітлюють різні аспекти історії Олександрівського району Кіровоградської області.

Для широкого кола читачів, які цікавляться краєзнавством.

Схвалено до друку науково-методичною радою Олександрівського районного краєзнавчого музею.

Відповідальний за випуск – Василь Білошапка.

ЗБІРКА ПРАЦЬ ОЛЕКСАНДРІВСЬКОГО РАЙОННОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ: Випуск п'ятий. – Олександрівка, 2007 . – 39 с.

Підписано до друку 3 грудня 2007 року.

Надруковано
в Олександрівському районному краєзнавчому музеї,
27300, смт Олександрівка Кіровоградської області,
вул. Коцюбинського, 1.

На правах рукопису.

Наклад 20 прим.

© Олександрівський районний краєзнавчий музей, 2007 р.

ЗМІСТ

Василь Білошапка. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ В ОЛЕКСАНДРІВСЬКОМУ РАЙОНІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ 3

Василь Білошапка. З ІСТОРІЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА ЧИГИРИНЩИНІ НА ПОЧАТКУ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ 6

Василь Білошапка. З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА НА ОЛЕКСАНДРІВЩИНІ 9

Василь Білошапка. З ІСТОРІЇ ПОЛЯКІВ НА ЧИГИРИНЩИНІ 10

Василь Білошапка. ШЕВЧЕНКО І ВОЛКОНСЬКІ 14

Василь Білошапка. АБОРИГЕНИ ТЯСМИНСЬКОГО КРАЮ 17

Василь Білошапка. ОЛЕКСАНДРІВЕЦЬ ЗІ СВІТОВИМ ІМ'ЯМ 20

Василь Білошапка. ГЕРОЙ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ НИКИФІР ЄВТУШЕНКО 24

Василь Білошапка. НАШ ЗЕМЛЯК ГЕРОЙ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПРАЦІ ВАСИЛЬ ГУРТОВИЙ 25

КРАСЗНАВЧЕ І МУЗЕЙНЕ ЖИТТЯ ОЛЕКСАНДРІВЩИНИ ... 26

Наші автори 37

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ
В ОЛЕКСАНДРІВСЬКОМУ РАЙОНІ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

П'ята сесія Кіровоградської обласної ради п'ятого скликання наприкінці 2006 року прийняла рішення про створення історико-архітектурного заповідника родини Раєвських у селі Розумівці. Заповідник підпорядкували управлінню містобудування, архітектури та житлово-комунального господарства облдержадміністрації. Згідно цього рішення обласна рада затвердила також Концепцію розвитку історико-архітектурного заповідника родини Раєвських.

Головними об'єктами запланованого історико-архітектурного заповідника родини Раєвських є пам'ятка архітектури загальнодержавного значення – Свято-Хрестовоздвиженська церква-усипальня героя Вітчизняної війни 1812 року Миколи Миколайовича Раєвського і членів його родини та історико-меморіальний музей родини Раєвських (поки що існує тільки на папері) в селі Розумівці.

Під територію заповідника для вирішення поставлених завдань планується додатково передати частину земель, що належить Розумівській і Бовтиській сільським радам, загальною площею близько 6 га.

На території Розумівської сільської ради це землі, що знаходиться в безпосередній близькості і прилягають до земельної ділянки Свято-Хрестовоздвиженської церкви родини Раєвських в селі Розумівці (приблизно 3 гектари); землі на березі Бандурівського ставу, на місці колишнього хутору Ставидлянська Лука з одного боку і фрагментом старої дороги з пам'ятним знаком біля т. з. «Дуба О. С. Пушкіна» на протилежному березі ставу з іншого боку (приблизно 3 га).

На території Бовтиської сільської ради до заповідника відійде, зокрема, 0,1 гектара землі біля загальноосвітньої школи - на місці колишнього садибного маєтку родини Раєвських.

В межах території, що відводиться, враховуючи природну унікальність місцевості, архітектурно-просторова організація заповідника буде вирішуватись у вигляді синтезу архітектури, скульптури, монументальної композиції і садово-паркового мистецтва з наступними елементами взаємозв'язку архітектури і природи.

До складу музейно-меморіального комплексу ввійдуть: Свято-Хрестовоздвиженська церква-усипальня героя Вітчизняної війни 1812 року Миколи Миколайовича Раєвського і членів його родини; стаціонарний історико-меморіальний музей родини Раєвських; музей під відкритим небом; монументальні пам'ятники і пам'ятні знаки.

Буде закладений ботанічний сад з наступним створенням ландшафтної архітектури:

лугового ландшафту (набережна низинна ділянка ставу в селі Розумівці),

альпійського ландшафту (схил пагорбу від ставу до усипальні), садово-паркового ландшафту (рівнинні ділянки, що оточують усипальню). Тут же передбачено розмістити зимовий сад і малі архітектурні форми, оглядові площадки, каскади і алеї.

Створюватимуться гостинний комплекс та допоміжні споруди, інженерна, дорожня і допоміжна інфраструктури.

Концепція передбачає розвиток народних, сувенірних промислів тощо.

Автори концепції бачать у складі історико-архітектурного заповідника й майбутній Історико-меморіальний музей 2-го Українського фронту імені Маршала І. Конєва в селі Бовтишці. До його складу планується включити селянський будинок по вулиці Конєва, 15, в якому у січні-березні 1944 року знаходився штаб 2-го Українського фронту; територію, прилеглу до будинку, з облаштуванням споруд і мереж колишнього штабу фронту; меморіал війнам - визволителям району, загиблим від фашистських загарбників під час Великої Вітчизняної війни.

Реалізація концепції потребує часу і коштів. Стосовно часу, то рішення обласної ради визначає термін до 2012 року. Фінансування ж здійснюватиметься із різних джерел, як бюджетних, так і позабюджетних. Очікується, що кошти йтимуть не тільки з України, а й з Російської Федерації.

Обласна влада звернеться до Кабінету Міністрів України з клопотанням про надання заповіднику статусу національного історико-архітектурного заповідника.

На думку авторів концепції, перший на Кіровоградщині історико-архітектурний заповідник стане культурним, рекреаційним і туристичним центром національного рівня.

Безперечно, крок по створенню заповідника на території Олександрівського району – важлива віха у збереженні культурної спадщини краю.

Історико-архітектурний заповідник міг би стати першою ланкою для майбутнього більш масштабного проекту – історико-культурного заповідника «Олександрівщина». І ось чому.

Проект історико-архітектурного заповідника сприятиме вирішенню тільки кількох, хоч і важливих, але локальних, проблем культурної спадщини району. Він не враховує багатьох реалій української історії краю, культурних надбань українців, поляків, сербів, євреїв.

Осторонь, наприклад, залишається село Цвітне, де в рамках історико-культурного заповідника можна відродити гончарний промисел і створити музей гончарства. Тут варто впорядкувати місця, пов'язані з гайдамаччиною ХУІІІ століття, зокрема ватажком українського повстанського руху Семеном Неживим, який, за однією з версій, народився у Цвітному. Село Цвітне – батьківщина заслуженої художниці України Тамари Гордової. Музей її самобутніх творів міг би стати важливим туристичним об'єктом. Так само, як і місця, пов'язані з діяльністю холодноярського отамана періоду національно-визвольних змагань українського народу у 20-х роках ХХ століття Пилипа Хмари.

Біля Розумівки є могила українського отамана тих же часів Миколи Скляра (Чорного Ворона) та майже 300 його козаків, які полягли за волю України. Вже зараз сюди приїздять з Дніпропетровщини, Черкащини, Вінниччини, Київщини, Києва, Львівщини і вшановують їх пам'ять.

Історико-культурний заповідник дозволить би повніше використати потен-

обджерхадміністрації Анатолієм Евенком та головою Кіровоградської обласної ради Миколою Сухомлином.

29 листопада. В Олександрівській загальноосвітній школі № 3 відкрито бібліотеку імені Світлани Барабаш. На заході було передано бібліотеку літератури, подаровану Олександрівському районному краєзнавчому музею Національним університетом “Києво-Могилянська академія” (м. Київ). Книги доставив в Олександрівку голова правління громадської організації “Земляцтво Олександрівщини” (м. Київ) Юрій Зеленський.

30 листопада. Серед робіт, представлених на ХІ обласній відкритій художній фотовиставці «Погляд-2007», що відкрилась у приміщенні Кіровоградського обласного Центру народної творчості, і світлина краєзнавця, завідуючого фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею Василя Білошапки.

**Василь БІЛОШАПКА,
Іван ПЕТРЕНКО,
Інна ШУЛИК.**

НАШІ АВТОРИ

Білошапка Василь Вікторович — завідуючий фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею, голова ради громадської організації “Олександрівська районна спілка краєзнавців”.

Петренко Іван Данилович — заступник голови ради громадської організації “Олександрівська районна спілка краєзнавців”, член науково-методичної ради Олександрівського районного краєзнавчого музею.

Шулик Інна Олександрівна — директор Олександрівського районного краєзнавчого музею.

му районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Українська повстанська армія на Олександрівщині»

8-19 жовтня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Богдан Хмельницький: слава і велич», присвячена Дню українського козацтва.

20 жовтня. На відкриття свята театрального мистецтва «Вересневі самоцвіти», що, за традицією, розпочало свою ходу Кіровоградщиною у заповіднику «Хутір Надія», був запрошений й завідуючий фондами музею Василь Білошапка. Його робота «Життя за лаштунками. Записки театрала», присвячена олександрівським сторінкам історії українського професійного театру, виборола заохочувальну премію на конкурсі літературних робіт малих форм, присвяченому 125-річчю театру імені М. Л. Кропивницького. Премію та грамоту обласного управління культури і туризму вручила начальник цього управління Наталія Овчаренко.

31 жовтня. На обласній конференції «Музей і суспільство. Проблеми і перспективи», що її провів Кіровоградський обласний художній музей, побували директор Олександрівського районного краєзнавчого музею Інна Шулик та завідуючий фондами закладу Василь Білошапка. Останній виступив на конференції з доповіддю «Перспективи розвитку музейної справи в Олександрівському районі». Доповідь ввійшла до друкованої збірки матеріалів конференції.

15 листопада. Учасниками обласного семінару на тему «Науково-освітня робота в музеях-юридичних особах та їх роль в розвитку туризму на сучасному етапі», що відбувся в Кіровоградському обласному краєзнавчому музеї, стали директор Олександрівського районного краєзнавчого музею Інна Шулик та завідуючий фондами закладу Василь Білошапка. Про співпрацю Олександрівського районного краєзнавчого музею з туристичними організаціями розповів Василь Білошапка.

Листопад. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Запалимо свічку скорботи», присвячена до Дня пам'яті жертв голодомору і політичних репресій.

24 листопада. Завідуючий фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею Василь Білошапка у складі делегації Кіровоградщини став учасником акції «Запали свічку», що проводилась у столиці України з нагоди 70-річчя початку голодомору 1932-1933 років. Пове-рнувшись із Києва, представники Олександрівщини запалили свічки, привезені з акції, біля пам'ятника жертвам голодомору 1932-1933 років в Олександрівці.

29 листопада. Завідуючий фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею Василь Білошапка був учасником зустрічі творчої інтелігенції області з виконуючим обов'язки голови Кіровоградської

ціал села Бірок з його мальовничим сосновим бором і привабливим пляжем на берегах річки. Давно назріла необхідність відтворення на стаціонарній основі козацької застави у Бірках, створення музею, де б відображалась слава козацька історія краю часів гетьмана Богдана Хмельницького, який володів селом.

Важливою складовою історико-культурного заповідника могло б стати село Підлісне – давній Федвар. Хіба б не привернули увагу туристів (не тільки українських) сторінки історії Нової Сербії, заснування Миколою Левитським першої в Україні і Європі землеробської артлі, біографії театральної родини Юрів (скажіть, де, в якому селі народились відразу чотири відомі актори?), класика українського хорового мистецтва Анатолія Авдієвського, піонерів-героїв, яких фашисти живими закопали в землю? Хіба це не місце для проведення українсько-сербських наукових конференцій? Та й свято театрального мистецтва «Вересневі самоцвіти» могло б час від часу зазирати у Підлісне.

В рамках проекту варто впорядкувати польський цвинтар в Антонівці, єврейське кладовище в Олександрівці.

А скільки місць на Олександрівщині, що пов'язані з подвигами наших воїнів у роки Великої Вітчизняної війни!

Основу для історико-культурного заповідника склали б музейні заклади Олександрівщини – районний краєзнавчий музей, громадські музеї історії села Розумівки (народний музей, один з краших громадських музеїв області), села Підлісного та смт Слизаветградки.

Районний краєзнавчий музей вже сьогодні є одним з найбільших на Кіровоградщині. Вартий уваги й філіал краєзнавчого музею кімната-музей одного з перших вітчизняних льотчиків, талановитого винахідника, українського громадсько-політичного діяча Левка Мацієвича. На базі районного музею можна створити окремі літературний музей, де були б експонати про польського письменника Міхала Грабовського, перебування в Олександрівці Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, багатьох інших відомих діячів української, польської, російської культури. А скільки талановитих письменників дала олександрівська земля! Так само, як і художників. Картинна галерея – не примха, а необхідність для збереження художніх творів наших земляків.

До складу історико-культурного заповідника просяться й багато інших цікавих об'єктів і пам'яток на території Олександрівщини (наприклад, церкви у Кримках, Бандуровому, Бірках, Іванівці, археологічні пам'ятки національного значення в Любомирці і т. д. і т. п.).

Зважте і на те, що край знаходиться на межі лісостепу і степу. Непочатий край роботи для збереження природи, щоб не світилися стіни лісу, коли їдеш автомобільною трасою.

Наш край нічим не гірший в історичному, культурному, природному планах від Черкащини, Дніпропетровщини чи іншого регіону, має перспективи для розвитку міжнародного, загальнонаціонального і зеленого туризму.

Тож, хочеться вірити, що колись Національний історико-архітектурний заповідник родини Раєвських стане складовою частиною Національного історико-культурного заповідника «Олександрівщина» під егідою Міністерства культури і туризму України. Для цього є всі передумови. Потрібні добра воля і наполеглива праця.

Василь БІЛОШАПКА

З ІСТОРІЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА ЧИГИРИНЩИНІ НА ПОЧАТКУ 20-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ

На початку 20-х років XX століття північна і північно-західна частина нинішньої Кіровоградщини (частина Новомиргородського, Олександрівського і Світловодського районів) входила до складу Чигиринського повіту Кременчуцької губернії, а потім Шевченківської округи. У цей буремний час у Чигирині вирішено було створити історичний музей. З цією метою у краї розгорнулася роз'яснювальна робота серед населення повіту. Активними учасниками збиральницької діяльності стали члени товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва.

До складу, створеного у той час товариства, ввійшли місцеві дослідники і збирачі старовини, серед яких активно працювали вчителі Степан Іванович Яременко, Логвин Федорович Рвачов, священник Олексій Автомонович Єремович [6, 113-114]. Почесним членом товариства був і археолог, професор Гнат Якович Стеллецький, який проводив дослідження на Чигиринщині, як уповноважений Кременчуцької губнарсовіти та Чигиринського воєн ревкому [6, 110, 114].

Ім'я Гната Стеллецького майже забуто сьогодні, хоч це досить колоритна особистість. Народився Г. Я. Стеллецький в 1878 році в с. Григор'івці Олександрівського повіту Катеринославської губернії в родині священика. За порадою батька після школи він вступає до Київської духовної академії. У давньому місті його захоплює археологія і юнак проводить дослідження у підземних лабіринтах Києво-Печерської лаври. Згодом майбутній археолог здійснює мандрівку в Палестину. 1910 року Яків Стеллецький закінчує Московський археологічний інститут.

У студентські роки загорівся ідеєю знайти бібліотеку царя Івана Грозного у московському Кремлі, яку шукав усе життя і не знайшов. Учасник першої світової війни. Під час перебування на Кавказькому фронті у складі військово-археологічної експедиції досліджував територію турецької Вірменії [1, 72-76].

Навесні 1919 року Наталя Полонська добивалася від Всеукраїнського комітету пам'яток мистецтва (ВУКОПИСу) запросити для наукової роботи з-поміж інших відомих вчених і Г. Стеллецького. Проте клопотання не було задоволене, та й археологічна секція ВУКОПИСу невдовзі припинила своє існування [7, 22-23].

У 20-х роках XX століття проводив наукові дослідження в Україні, зокрема в Лубнах на Полтавщині, де він розгортає активну дослідницьку, збиральницьку, громадську роботу по виявленню і врятуванню пам'яток старовини краю. До пам'ятоохоронної роботи вчений залучав представників різних верств населення, особливо молодь. З ініціативи Гната Стеллецького під час перших комуністичних суботників одним з видів робіт в Лубнах стали й археологічні розкопки. Підсумком подвижницької діяльності Гната Яковича можна вважати створення Лубенського Українського музею [1, 72-76]. Помер вчений

сандрівці. На ній філософський напис українською і німецькою мовами «Смерть примирила всіх». Від імені німецької сторони Ханс-Ульріх Шредер поклав вінок до гранітної плити. Освячення плити провів голова обласної громади німців, пресвітер Кіровоградської німецької лютеранської церкви Вальдемар Май. Під час церемонії звучали мелодії німецьких композиторів у виконанні олександрівської музикантки Галини Кирпенко. Як запевнив Ханс-Ульріх Шредер, Німецька народна спілка догляду за військовими похованнями бере під свою опіку нову гранітну плиту. Він подякував олександрівцям за їх прагнення жити в мирі з усіма народами.

9-11 вересня. Протягом трьох днів у Кіровоградському державно-му педагогічному університеті імені Володимира Винниченка тривала міжнародна наукова конференція «Польська родина в Україні: історія і сучасність. До 125-річчя народження Кароля Шимановського». Організаторами конференції були наш педагогічний університет та гуманітарний університет з польського міста Ольштин, Спілка польських вчених України, об'єднання поляків Кіровоградщини «Полонія» імені Кароля Шимановського. Конференція проходила під патронатом Генерального Консульства Республіки Польща у Києві. Учасниками конференції стали науковці з Варшави, Ольштина, Ополе, Берліна, Києва, Вінниці, Черкас, Луцька, Львова, Кам'янця-Подільського, Умані, Ніжина, Кіровограда та Олександрівки. Про історію поляків на території Чигиринського повіту Київської губернії, куди належав і нинішній Олександрівський район, зокрема, про життя і діяльність польського письменника «української школи» Міхала Грабовського, який довгий час мешкав в Олександрівці, розповів завідувачий фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею Василь Білошапка. Матеріали конференції ввійдуть у наукову збірку.

17-25 вересня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Шляхами партизанської слави», присвячена Дню партизанської слави.

20 вересня – 1 жовтня. До Всесвітнього дня туризму в Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Олександрівщина туристична» та організовано перегляд відеофільмів «Туристичними маршрутами Олександрівщини» та «Олександрівський краєзнавчий: віхи історії».

1 -14 жовтня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї з нагоди Дня селища експонувалась виставка «Олександрівко, моя Олександрівко, ти найкраще місце на землі».

14 жовтня. Працівники Олександрівського районного краєзнавчого музею взяли участь в районному святі козацької слави, що відбулось у селі Бірках.

15-31 жовтня. До 65-ї річниці створення УПА в Олександрівсько-

кнївським архео-логом Вікентієм Хвойкою, який провів перші розкопки поселень біля Трипїлля на Київщині. Найближче до нас поселення трипїльської культури знаходиться біля села Андрїївки Новомиргородського району. Існують відомості, що трипїльський посуд знайшли і на заході Олександрівщини. Він потрапив до приватної колекції.

23 серпня. Багаторічна робота завідуючого фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею Василя Білошапки відзначена медаллю “За працю і звитягу”. У сесійному залі Кіровоградської обласної ради державну нагороду вручили голова Кіровоградської облдержадміністрації Євген Черниш та голова Кіровоградської обласної ради Микола Сухо млин.

1 вересня. Директор Олександрівського районного краєзнавчого музею Інна Шулик та завідуючий фондами музею Василь Білошапка побували на відкритому уроці «Всім серцем любїть Україну» в Олександрівській загальноосвітній школі № 1. Вони розповіли про краєзнавчу роботу музею по вивченню української історії, краєзнавчу літературу, провели вікторину. Дітям було показано відеофільми про рідний край.

6 вересня. На території Олександрівської загальноосвітньої школи № 3 у тому місці, де колись було німецьке кладовище часів Другої світової війни, відкрито та освячено гранїтну плиту. Вона виготовлена за кошти німецького громадянина Вернера Ліппманна, батько якого Герберт Ліппманн наприкінці 1943 року загинув біля Вищих Верещак і, як зазначено у похоронці, що її отримала родина на початку 1944 року, похований на німецькому цвинтарі в Олександрівці. Вернер Ліппманн довго шукав нашу Олександрівку і врешті її знайшов чотири роки тому. З того часу він щороку приїздить до нашого містечка. На його прохання краєзнавці району звернулись до районної та селищної влади, які дали згоду на встановлення плити. На церемонії, що відбулась 6 вересня, були присутні директор представництва в Україні Німецької народної спілки догляду за військовими похованнями Ханс-Ульріх Шредер (він представляв і Посольство Федеративної Республіки Німеччина), голова районної ради Станіслав Степанов, завідуючий сектором внутрішньої політики і соціально-політичного моніторингу Олександр Доля, представники громадськості, краєзнавці, вчителі школи. Виступаючі на церемонії наголошували на тому, що відкриття гранїтної плити – акт гуманізму по відношенню до учасників війни, у розв’язанні якої не винен простий народ, підкреслювали, що це стало можливим, завдяки Угоді між рядами Німеччини й України про догляд за військовими похованнями, підписаної у Бонні в 1997 році. Угода дала можливість полегшити доступ до могил, забезпечити їх збереження та догляд, дозволила кожній протилежній стороні споруджувати достойні пам’ятні місця поховання, які б закликали до миру та дала підстави забезпечувати законом їх захист. Саме до миру і взаєморозуміння закликає і гранїтна плита, встановлена в Олек-

у 1949 році в Москві.

У Чигиринському повіті Гнат Стеллецький працював у вересні-грудні 1921 року. Співпраця з краєзнавцями дала можливість археологу за досить короткий час охопити значну територію Чигиринського повіту та його околиць.

У вересні Гнат Стеллецький дослідив урочище Довгий Яр під селом Андрусівка, де виявив фрагмент бивня мамонта, урочище Татарський Яр в селі Калантаєво, де розшукав кістки мамонта. В одному з дворів в селі Шабельники на глибині 2 аршини ним викопано два уламки круглого, з зіркою і турецьким написом каменя.

7 жовтня на місці стоянки у днах між Бужином та Дніпром дослідником виявлено планшетку з керамікою кам’яної доби.

У жовтні Гнат Стеллецький проводив розкопки у Суботіві і Чигирині [6, 112-113].

Для створюваного Чигиринського історичного музею ним зібрано колекцію старожитностей, куди окрім археологічних знахідок самого Гната Яковича ввійшли речі, передані жителями сіл Бужин, Боровиця, Калантаєво, Тїньки, Суботів, Шабельники, Андрусівка, Пляківка, Мельники. Атрибутовану колекцію з 22 предметів Г. Стеллецький передав до музею [5, 13-14].

Ось які речі, наприклад, передав вчений з сіл нинішнього Світловодського району: з Бужина від чумака Калістрата Пилипа – чумацькі речі та два плуги, череп людини, виораний під с. Боровицею від бужинського вчителя Бабиченка, з Калантаєво – «ікону з виображенням Бога Отця зі Св. Духом в виді птаха на полотні», «кістки мамута з «Татарського» яру», з Андрусівки – «фрагмент клика мамута (верхня кора) з «Довгого Яру» [5, 14].

У фондах Лубенського краєзнавчого музею зберігається унікальна фотографія з виображенням членів археологічної експедиції, очолюваної Г. Я. Стеллецьким, зроблена, на думку Б. Ванцака, - під час розкопок поблизу Чигирини 1922 року [1, 77]. Існує припущення, що знімок виконано після успішної знахідки фрагмента бивнів мамонта в результаті розкопок в Довгому Яру під с. Андрусівкою в вересні 1921 року [6, 119].

Гнат Стеллецький звернув увагу і на старожитності, виявлені на території нинішнього Олександрівського району. Він домагається, щоб музею у Чигирині передали майно з будинку Красинських у селі Несваткове. У реєстрі речей, складених ним, значаться старовинні шафи, столи, тумби для книг, нічні столики, етажерка, крісла, дивани, фісгармонія, комод-буфет, сундуки, скрині, карета, сани та інші речі [4, 12]. Звертає увагу дослідник і на предмети мистецтва. З будинку Красинських він пропонує відправити до Чигирини дев’ять старовинних картин, дві бронзові статуєтки, бронзовий бюст, барельєф голови. Вчений підкреслював: «Особливо ж треба подбати про картини й портрети щодо вивозу до Чигиринського музею» [4, 11-12].

Наполягав Гнат Стеллецький і на поповненні фондів музею уніатської хоруговою і чашею з покрішкою з церкви села Кримки [4, 11-12].

Дослідник вважав за потрібне, щоб до музею потрапила й багата бібліотека, зібрана з різних поміщицьких маєтків у Кам’янці:

«Мушу повідомити, що розборку і систематизацію книг в Кам’янській школі № 1 закінчено. Висновки цієї праці такі: Тут в суміші докупи бібліотеки Гревса з с. Ставидло й Давидових з Ка-м’янки. Куди вивезли бібліотеку Раєвських залишається невідомим (вивезли 6 підвід). Вистудіювана бібліотека надає

певних рис щодо минулої культурної доби: вона свідчить, що старожитні дідачі на Україні кохалися майже виключно французькою культурою й мовою, причому давні покоління з кінця XVIII в. переважно питаннями наукового змісту й мандрівок, а новітні, з народженням легкогоду французької літератури, цілком з їхали на останню. Щодо руських старих місячників: переважають серйозні: «Библиотека для чтения», «Русские вести», «Вести Европы». Англійською та німецькою мовами, тим більше італійською книжок занадто обмаль. Отже, як очевидно з зазначеного, бібліотека ця не по зубах селу. А місце їй в бувшому культурно-науковому осередку. Яким на Чигиринщині є тільки "гетьманська столиця" славнозвісний Чигирин. Занепад останнього тимчасовий, його життя - в минулому та майбутньому.

Г. Стеллецький.»

У додатку до листа вчений зробив підрахунок книг: «французьких – 1532, кн. кінця XVIII ст. - 1 поч. XIX - 749, к. XVIII - поч. XIX - 976, - красне письменство – 489, - англ. – 66, нім. – 47, рос. – 257». Всього виявлено 2102 книг [3, 9-10].

Наприкінці грудня 1921 року професор Гнат Стеллецький покинув Чигиринщину і виїхав до Лубен. Він обіцяв наступного року повернутись, але так більше і не приїхав [6, 117].

Справа створення Чигиринського музею після від'їзду вченого занепадала. Для музею так і не виділили приміщення. Колишній голова товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва Л. Рвачов 10 грудня 1924 року писав: «...пожелания Стеллецкого не могли были выполнены по той причине, по которой и самый музей не мог приобрести для себя помещения и быть открытым, т. е. за полным неимением средств и возможностей их достать».

Археологические предметы, принадлежащие Чигиринскому музею, в течение последних двух лет хранились при семилетней трудшколе и вследствие частых перемен заведовавших и перенесения этой школы из одного помещения в другое, приведены были в хаос, и возможно, что некоторые из предметов или попорчены или совершенно исчезли.

Для предупреждения дальнейшей порчи и уничтожения этих ценных предметов всего лучше Окркопису забрать и остатки их из Чигирина в Черкасский Окрмузей и при посредстве высылаемых мною этих документов проверить (как уже взятое Окркописом, так и оставшиеся в Чигирине) и распределить их по отделам музея» [2, 7].

Список використаних джерел.

1. Ванцак Б., Супруненко О. Подвижники українського музейництва. - Полтава, 1995.
2. Державний архів Черкаської області. – Ф . 131. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 7.
3. Державний архів Черкаської області. – Ф . 131. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 9-10. 4. Державний архів Черкаської області. – Ф . 131. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 11-12.
5. Державний архів Черкаської області. – Ф . 131. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 13-14.

зована музеєм за сприяння громадської організації «Олександрівська районна спілка краєзнавців». На церемонії відкриття виставки були присутні голова Олександрівської райдержадміністрації Анатолій Шинкаренко, заступник голови районної ради Анатолій Беспалий, олександрівські художники, поети, представники громадськості, рідні і друзі художниці. Перед початком урочистостей всі вшанували пам'ять художника, колишнього організатора дитячої технічної творчості на Олександрівщині, ветерана Великої Вітчизняної війни і педагогічної ниви Степана Івановича Кононенка, якого того дня проводжали в останню путь. На відкритті виставки виступили голова ради ГО «Олександрівська районна спілка краєзнавців», завідуючий фондами районного краєзнавчого музею Василь Білошапка, заступник голови районної ради Анатолій Беспалий, заступник голови ради громадської організації «Олександрівська районна спілка краєзнавців» Іван Петренко, художник Віктор Величко, поетеса Оксана Шпирко. Вони розповіли про художницю, побажали їй творчих успіхів у царині мистецтва. Оксана Шпирко спеціально до цієї події написала вірша про художників і подарувала його разом з своїми першими книгами Неллі Кірман. Директор районного краєзнавчого музею Інна Шулик вручила Неллі Кірман Почесну грамоту музею і спілки, якою дівчина нагороджена за активну пропаганду образотворчого мистецтва на Олександрівці та участь у виставці. Потім виступила Неллі Кірман. Вона ж і знайомила гостей зі своїми творами. Серед творів Неллі Кірман, представлених на виставці, переважають краєвиди української землі, натюрморти. Це перша персональна виставка молоді художниці, яка цього року стала ще й студенткою Національної художньої академії у м. Харків. Хтось із присутніх на виставці пожартував: «Ось би провести ще подібну виставку художниці, але вже через п'ять років». На жарт батько Неллі Віктор Кірман відповів жартом: «А ми п'ятирічку виконаємо за три роки!» Тож будемо сподіватись, що не через п'ять, а менше років ми знову побачимо нові чудові картини Неллі Кірман і будемо радуватись зростанню майстерності художниці.

15 серпня – 1 вересня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «За Україну, за її волю!».

Серпень. «Відлуння Трипілля» - так називається виставка, що експонується в Олександрівському районному краєзнавчому музеї. Тут експонуються глиняні фігурки, виліплені керамісткою Галиною Кірман (*на знімку*). Це точні копії ритуальних речей, що належали до трипільської культури. Трипільська культура (IV—III тисячоліття до н. е.) – одна з найбільш вивчених і яскраво виражених культур розписної кераміки в Європі. Вона займала все лісостепове Правобережжя і Прикарпаття України, а на пізньому етапі поширилася на Волинь і Степ, до Одеси включно. Відкрита культура наприкінці XIX — на початку XX століття

1-27 червня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Про минуле заради майбутнього. Живи і пам'ятай», присвячена Дню скорботи.

18 червня – 1 липня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї до Дня конституції експонувалась виставка «Конституція – основний закон нашої держави».

8-11 серпня. У Новомиргородському районі відбувся семінар з пам'яткоохоронної роботи, серед учасників якого був працівник музею Василь Білошапка. Під час семінару його учасники мали змогу послухати лекції і одержати практичні знання від доктора історичних наук, професора, завідувача відділу археології кам'яного віку Інституту археології НАН України Леоніда Львовича Залізняка, кандидата історичних наук, старшого викладача Національного університету «Києво-Могилянська академія» Надії Дмитрівни Довженко, кандидата історичних наук, доцента Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка Нінель Михайлівни Бокій, кандидата історичних наук, старшого викладача Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка Олександра Георгійовича Босого. Учасники семінару побували на археологічних розкопках на стоянці Троянове 4, що належить до культури гравер (25 тисяч років тому).

Серпень. Один з днів серпня став в Олександрівському районному краєзнавчому музеї днем Національного університету «Києво-Могилянська академія». У першій половині дня кімнату-музей Левка Мацієвича відвідав помічник ректора університету, письменник Володимир Кобзар, а в другій половині в основне приміщення музею завітав проректор з навчальної роботи, доктор філологічних наук, професор, письменник Володимир Панченко. Вони ознайомились з експозицією музею, обговорили з працівниками музею плани співробітництва. Між іншим, співробітництво Києво-Могилянки з нашим районом вже йде. До бібліотеки університету представники громадської організації «Земляцтво Олександрівщини» передали нові книги Бориса Кузика, написані у співавторстві з Василем Білошапкою та Людмилою Литвин. У відповідь університет передав для Олександрівської загальноосвітньої школи № 3 та Олександрівського районного краєзнавчого музею бібліотечку книг, виданих у США й Канаді. Передбачається, що університет постачатиме книги і в районну бібліотеку для дорослих. Відбуватиметься науковий обмін між університетом і краєзнавчим музеєм.

17 серпня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї 17 серпня відкрито виставку живопису «Зажнивки», де представлені роботи молодой російської художниці українського походження Неллі Кірман. Виставка присвячується Дню незалежності України і органі-

6. Кукса Н. Гнат Якович Стеллецький: штрихи до портрета // Чигиринщина: історія і сьогодення. Матеріали науково-практичної конференції 17-18 травня 2006 р. – Черкаси, 2006.

7. Ульяновський В. Наталія Полонська-Василенко: штрихи до портрета. // Полонська-Василенко Н. Історія України. – К., 1993. – Т. 1. – С. 22-23.

Василь БІЛОШАПКА

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА НА ОЛЕКСАНДРІВЩИНІ

Олександрівський район відіграв свою роль у долі українського козацтва.

Чутянський ліс у 1596 році дав при-тулок козацькому ватажкові Северину Наливайку, який рятувався тут з військом від польської армії, очолюваної коронним гетьманом Жолкевським.

Наприкінці XVI століття на території району виник ряд козацьких зимівників. "Одні живуть у зимівниках задля своїх коней та іншої худоби, а інші живуть для ри-бальства, полювання і птахо-ловства: багато хто має та-кож пасіки", - знаходимо у С. Мишецького в "Истории о казаках запорожских" / Одеса, 1852/.

У відомого українського історика Д. І. Яворницького є цікава праця - "Вольности запорожских казаков", видана в 1890 році у Петербурзі. Дмитро Іванович вважав, що знамениті Чорний і Чутянський ліси були предметом суперечки між гетьманськими і запорізькими козаками.

"За твердженням запорізьких старожилів попа Максима Колинборецького та Олексія Вербицького, ...раніше запо-різьке військо володіло Чорним лісом чи ні, про те не знають, а була в минулі роки в кошового отамана Сірка в цьому лісі пасіка, тому назад років близько 80-ти"; тут же був і ліс Круглик", - писав Д. І. Яворницький.

І ще одна цитата: "...В історії запорізьких козаків Чорний і Чута ліс відіграв важливу роль, що в ньому часто ховались запорожці від пере-слідування татар, турок і поляків...".

Історик Іван Крип'якевич, особливо наголошує на тому, що "Хмельницький став керівником визвольної війни завдяки тому, що здобув довіря мас. Він і жив серед козацтва, розумів його прагнення й інтереси. Народні маси зустріли Хмельницького з цілковитим довір'ям, розуміючи, що він є справжнім захисником їх інтересів". Масамо усі підстави вважати, що цій характеристиці гетьмана могли прислужитися і наші давні земляки-предки мешканців Олександрівського району. Адже він був власником земель на Тясмині, зокрема, села Бірки. У 1652 році про нього згадує один із посланців до Б. Хмельницького, який прийшов для зустрічі з ним у гетьманську столицю, але "гетьман зі своїм полком пішов з Чигирини в степ на урочище Борок, не доїздячи Чорного Лісу... Приїхали до гетьманового табору в урочищі Борок. Писар Виговський, взявши у них листа, велів почекаати в шатрі для приїжджих... А гетьман того дня пішов з Борка далі річкою Тясмином, і з обозу їздив до татар...".

До речі, Бірки згадуються, і як пункт, звідки козацьке військо вирушало в

походи на Поділля і Молдавію. Тут гетьман чекав і на повернення своїх загонів. У 1653 році він під Бірками збирає військо для відсічі армії короля Казимира (того самого, який подарував Хмельницькому землі нинішньої Олександрівщини "з лісами Бовтишем і Нерубасем"). До Бірок прибувають і посли від турецького султана кримського хана для переговорів про умови союзницьких дій проти польської армії. Сподіваючись виграти час, Б.Хмельницький шле листи Варшаву, підписуючи: "Дано в Борку". Тут він чекав рішення Москви взяти гетьмана під високу государеву руку". Після Переяславської Ради було підтверджено право Хмельницького на Бірки і сусідні землі.

Отже, Бірки - цікава сторінка історії нашого краю, освячена іменем гетьмана Хмельницького. А ми - козацькі нащадки – говорючи словами Тараса Шевченка, «тої слави козацької повік не забудем».

Василь БІЛОШАПКА

З ІСТОРІЇ ПОЛЯКІВ НА ЧИГИРИНЩИНІ

Поляки сыграли заметную роль в истории Центральной Украины XVIII - XIX столетий, в частности Чигиринского уезда Киевской губернии. Известнейшей фигурой польской общины Центральной Украины в первой половине XIX столетия был писатель и общественный деятель Михал Грабовский, имя которого размещалось в Александровке.

Polish people played remarkable role in the history of Central Ukraine of 18-19th centuries including Chyhyryn district of Kyiv region Mikhail Hrabovskiy was the most outstanding person of the Polish society of the Central Ukraine in the 1st half of 19th century. He was writer and public activist. His property was situated in Olexandrivka.

Після Люблінської унії землі в середньому Подніпров'ї опинились у власності Польщі. Величезні площі на півдні Київського (частина території Номіргородського, Олександрівського, Світловодського районів нинішньої Кіровоградської області) і сході Брацлавського воєводства (більша частину нинішньої території Новоархангельського, Гайворонського, Голованівського і Ульяновського районів нинішньої Кіровоградської області) було роздано магнатам і шляхтичам. Десятки поселень південніше Тясмину у XVI столітті належали князям Любомирським, а слобода Крилів — чигиринському старості Янові Даниловичу [14, с. 670; 8, с. 409]. Польські пани експлуатували працю українських селян, прагнули запровадити католицизм і уніатство. Це спричинило численні селянські повстання, серед яких і Коліївщина.

У XVIII столітті південні землі Київського воєводства належали князям Яблоновським і Любомирським. У цей час деякі населені пункти навіть отримали свою назву на честь польських власників чи управителів (Любомирка – від прізвища власника села, князя Любомирського, Еразівка (тепер Розумівка) – від імені сина управителя мастками Любомирського Еразма Дембовського, Хайнівка – від прізвища комісара князя Любомирського Ксаверія Хайнівського) [14, с. 495, 702, 703]. Існує версія, що села Янич та Янівка (тепер Іванівка)

ва майстрів району «Калиновий розмай» та виставка «Краєзнавці Олександрівщини представляють» (підготовлена Олександрівським районним краєзнавчим музеєм та громадською організацією «Олександрівська районна спілка краєзнавців»). На останній виставці були представлені краєзнавчі книги, випущені олександрівськими краєзнавцями, туристичні буклети про наш край. Пояснення відвідувачам виставки давав голова ради ГО «Олександрівська районна спілка краєзнавців», завідуючий фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею Василь Білошапка.

Серед тих, хто відвідав виставки були голова Кіровоградської обласної ради Микола Сухомлин (*на знімку*), начальник управління культури і туризму Кіровоградської облдержадміністрації Наталія Овчаренко, співачка, народна артистка України Антоніна Червінська та інші відомі люди.

27 травня. На території садиби отамана Пилипа Хмари в селі Цвітному урочисто відкрито і освячено пам'ятний знак на честь борця за волю України. На церемонії відкриття виступили голова історичного клубу «Холодний Яр», письменник Роман Коваль, голова районної ради Станіслав Степанов, краєзнавець Василь Білошапка та інші.

30 травня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї побували голова районної ради Станіслав Степанов та всі сільські і селищні голови району. Перед ними виступили директор музею Інна Шулик та завідуючий фондами Василь Білошапка, які говорили про співробітництво закладу культури із місцевою владою.

6 червня. Завідуючий фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею Василь Білошапка разом з благочинним Олександрівського округу Української православної церкви, протоієреєм Володимиром (Кузиком) побували на реставрації дерев'яної церкви Різдва Пресвятої Богородиці в селі Іванівці. Храм є пам'яткою архітектури місцевого значення і збудований у 18 на кошти київського цивільного губернатора, доброчинця Івана Фундуклія. Відродження храму відбулось, завдяки допомозі відомого російського політичного і громадського діяча, доброчинця, уродженця Олександрівки Бориса Кузика. Будівельники подарували купу цвяхів середини XIX століття, які використовувались на будівництві церкви. Викувані у кузню цвяхи тепер зберігаються в Олександрівському районному краєзнавчому музеї.

16 червня. На зборах столичної громадської організації «Земляцтво Олександрівщини» побував член організації, голова ради ГО «Олександрівська районна спілка краєзнавців», завідуючий фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею Василь Білошапка. Виступаючи на зборах, він подякував земляків за підтримку краєзнавства в районі та вручив громадській організації «Земляцтво Олександрівщини» почесні грамоти музею та спілки краєзнавців.

мадської організації «Земляцтво Олександрівщини» (м. Київ) передали вітання та подарунки від столичних земляків, а також міністра освіти України Станіслава Ніколаєнка, письменника Володимира Кобзаря, ректорів Київського національного університету імені Т. Шевченка, Київського національного університету «Києво-Могилянська академія», Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди, редакції журналу «Педагогіка толерантності». Для ювілярів співали заслужені артисти України Семен Торбенко та Ірина Семененко. Було показано відеофільм «Олександрівський краєзнавчий: віхи історії». Експонувались виставки декоративно-ужиткового мистецтва та «Як досліджувалась Олександрівщина. Вони були першими».

Того ж дня в Олександрівській загальноосвітній школі № 3 відкрито кабінет імені Івана Сухини – ветерана Великої Вітчизняної війни, колишнього вчителя історії, краєзнавця, одного з організаторів Олександрівського районного краєзнавчого музею та Народного музею історії села Розумівка.

Обидва заходи проведені за участі і підтримки члена-кореспондента Російської академії наук та дійсного члена Академії військових наук Російської Федерації, доктора економічних наук, професора, заслуженого діяча науки Російської Федерації, лауреата Державної премії Російської Федерації в області науки і техніки, генерал-майора Бориса Кузика (м. Москва).

18-22 травня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї та Олександрівському районному будинку культури експонувалась виставка «Як досліджувалась Олександрівщина. Вони були першими». Вона була приурочена міжнародному дню музеїв та 20-річчю Олександрівського районного краєзнавчого музею.

22 травня. У фойє Олександрівського районного будинку культури експонувалась виставка декоративно-прикладного мистецтва народних майстрів району.

23 травня. У Красносілківській загальноосвітній школі презентували книгу Анатолія Дейнеки, написану у співавторстві з Миколою Коломійцем «Село наше Красне... Історія Красносілки: від сивої давнини до наших днів». На презентації експонувалась виставка про історію Красносілки, підготовлена Олександрівським районним краєзнавчим музеєм. На презентацію були запрошені працівники районного краєзнавчого музею та Кам'янського державного історико-культурного заповідника. Краєзнавець Микола Коломієць за працю був відзначений грамотою районної ради.

26 травня. Під час проведення обласного свята вокально-хорового мистецтва «Калиновий спів» у приміщенні Кіровоградської обласної філармонії експонувались виставка декоративно-ужиткового мистецтва

виникли у час, коли Чигиринським старостом і цими селами володів Ян Яблонський (з 1716 року) [14, с. 685, 691; 15, с. 105].

Наприкінці XVIII століття південна Київщина опиняється у складі Російської імперії. Більшість поселень і земель, що ними володіли поляки, переходять у власність росіян. На початку 60-х років XIX століття у Чигиринському повіті Київської губернії католики (поляки) у невеликій кількості мешкали в селах Антонівка (14 чоловік) [14, с. 696], Мельники (16) [14, с. 688], Голоківка (17) [14, с. 688], Пастирське (25) [15, с. 552], Лип'янка (23) [15, с. 558], Триліси [14, с. 696], Китайгород [14, с. 698], Косарі [14, 698], Бандурове [14, с. 701, Тимошівка [14, с. 700], Коханівка [14, с. 705], Ярове [15, с. 551], Оситняжка [15, с. 553], Рейментайрівка [15, с. 554], Василівка [15, с. 554], Вищі Верещаки [14, с. 684], Стримівка [14, с. 684], містечках Златополь (280) [15, 554], Олександрівка (36) [14, с. 697], місті Чигирин (16) [15, с. 520]. Відомі імена тогочасних польських землевласників. Матвіївка належала Йосипу Шимановському, а потім Людвіку Грабовському [15, с. 642]. Власниками Бірок були той же Людвік Грабовський (мав синів Болеслава і Адама) і Красносілський [15, с. 542]. Любомирково володіли Федір Михайловський, а потім Врублевські (Григорій, Франциска, Олександр), Ксаверій Тишковський, Єфросинія Лотоцькі [15, с. 543]. Антон Врублевський був власником села Антонівки [15, с. 543]. Власниками Триліс значились Стефан Богаєвський, Цехоцький, Рожнятовський, Ксаверій Красносілський, Анна Малевич [15, с. 543]. Землі містечка Олександрівки перебували у власності Міхала Грабовського, Максиміліана Красносілського, Григорія Черешневського [15, с. 544], села Китайгорода – Лапинського, Плеського, Скинора Вольського, Незвоєвського, Рожнятовського, Залевського [15, с. 545], Косарів – Карла Росцішевського [15, с. 545], Рейментайрівки – Каєтана Красинського [15, с. 554], Василівки – Замлинських, Люцини Ягимовської [15, с. 554], Вищих Верещак – Якова Білецького [15, с. 534], Лип'янки – Ясеньких [15, с. 558], Стримівки – Якова Красносілського [15, с. 534], Пастирського – Красницького, Вольського, Філіповича, Сахаржевського, Каєтана Зволінського, Замлинських, Йосипа Зубовського, Єви Дибської [15, с. 552].

Польське населення Чигиринського повіту, як і усієї Центральної України, протягом XIX століття зменшилось. Уявлення про кількість польського населення дають відомості про кількість католиків у повіті на 1 січня 1900 року. Вони мешкали в Златопільській (156), Оситнязькій (68), Кам'янській (66), Олександрівській (33), Лебединській (58), Голоківській (24), Триліській (21), Телепінській (16), Шабельницькій (16), Ставидлянській (7), Подорожанській (4 чоловіки) волостях [17, с. 1805, 1835, 1818, 1791, 1831, 1798, 1875, 1868, 1893, 1854, 1844]. Відсутнє католицьке населення в Рацевській, Суботівській, Трушівській, Цвітнянській волостях [17, с. 1849, 1862, 1882, 1887]. Наведемо деякі імена поляків, які мали володіння у Чигиринському повіті на початку XX століття: Адам Сигізмундович Росцішевський (Бандурове, Тимошівка), Франц Сигізмундович Росцішевський, Володимир Болеславович Росцішевський (Косарі), Амалія Феліксівна Грабовська (Бірки), Станіслав Феліксівич Шимановський, Вікентій Казимирович Немировський (Тимошівка), Казимир Гаврилович Ярузельський (Зам'ятниця), Владислав Карлович Ясинецький (Лип'янка), Граціан і Мар'ян Еразмовичі Ягимовські (Василівка), Єлизавета Карлівна і Антон Сигізмундович Катюжинські (Оситняжка) [17, с. 1793, 1798, 1824, 1796, 1798, 1800, 1812, 1837, 1839].

Польське населення краю в XIX столітті зробило свій внесок у розвиток економіки. Так, колезький асесор Людвік Грабовський в 1844 році збудував у Бірках невеликий цукровий завод [14, с. 1695]. Власником цукровани в Олександрівці був Міхал Грабовський [20, с. 2 зв., 3].

Для задоволення релігійних потреб польського населення у XVIII столітті в містечку Медведівці за сприяння князя Яблоновського було збудовано римо-католицький костел. Існувало і римо-католицьке кладовище. Та коли містечко в 1836 році купив Іван Фундуклій і костел, і цвинтар на кілька десятків років закрили [15, с. 535]. Тому поляки почали користуватися фамільним дерев'яним костюлом, що у 1830-х роках звів у своєму селі Антонівці поміщик Антон Врублевський. Власники Антонівки утримували костел, доставляли ксьондзам 94 крб. 57 ? коп.. аннауги, 36 корців натурою різного хліба, а також сіно, кабана, олію, сир тощо. Коли у 1863 році селяни викупили землю, то їх викуп надійшов у власність костюлу [14, с. 596]. Наприкінці XIX – на початку XX століття в Антонівці спорудили кам'яний костел, закритий при радянській владі і знищений у післявоєнні роки. На початку XX століття костюл мав 370 парафіян, належав до Звенигородського деканату Луцько-Житомирської римо-католицької єпархії. Парафією керував кандидат богослов'я Микола Хмелевський, декан, адміністратор Мошнянського костюлу Різдва Пресвятої Богородиці. Антонівський костюл мав філію у Медведівці [25, с. 37]. В Антонівці існувало й католицьке кладовище. До нашого часу на ньому зберігся лише один надгробок.

Іноді поляки будували і православні храми. Зокрема, Камілія Шимановська в 1850 році звела дерев'яну церкву в Китайгороді [13, с. 698].

Серед поляків краю залишилися в історії імена братів Красносільських. Ігнатій, Максиміліан та Яків Савелійовичі (Ксаверійовичі) Красносільські притягувались до слідства у справі декабристів, але їх участь у таємному товаристві не підтвердилась і брати були виправдані [4, с. 89-90]. Усі вони провели дитинство у маєтку батька в селі Бірки. Максиміліан Красносільський згодом був учасником придушення польського повстання (1831 рік), успадкував від батька частину села Бірки та містечка Олександрівки [14, с. 542, 544]. Яків Красносільський володів частиною села Стримівка [15, с. 684].

Але найвідомішим з поляків, що мешкали в Центральній Україні у XIX столітті був Міхал Грабовський, якому належала частина Олександрівки. Народився він у селі Золотів, або Тайкури (нині перебуває у складі м. Рівного) 25 вересня 1804 року. Міхал Грабовський — син майора російських військ графа Антонія Грабовського і Терези Двожанської [24, с. 425], мав брата Людвіка [5, с. 166]. Як зазначав П. Куліш, «пращури Грабовського титулувалися графами і володіли широкими маєтками...» [12, с. 43-44]. Батько майбутнього письменника помер рано. Своє дитинство Міхал Грабовський провів у містечку Олександрівці Чигиринсько-го повіту Київської губернії [24, с. 425].

Навчався в містах Умані, Одесі. Після навчання він збирався стати дипломатом або військовим [24, с. 426]. Та М. Грабовському судилось стати письменником, критиком, фольклористом, представником «української школи» в польській літературі.

Для проживання він обрав, де від батьків йому згодом дістались 1280 десятин родючої землі [14, с. 697], кам'яний будинок на березі Тясмину. Мальовнича природа, багатюща історія краю надихали письменника протягом 25 років

меморіальні заходи проходили в селі Цибулевому Знам'янського району та на Чигиринщині.

Квітень. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Чорнобиль – біль, тривога», присвячена 21-й річниці Чорнобильської катастрофи.

4 травня. Олександрівський районний краєзнавчий музей став учасником обласної виставки «Кіровоградщина. Туризм 2007», що проходила у Будинку культури імені Компанійця в місті Кіровограді. За допомогою експонатів музей представив туристичну привабливість Олександрівського району. На виставці були показані фотографії мальовничих куточків Олександрівщини, краєзнавча література, туристичні буклети, відеофільм «Туристичними шляхами Олександрівщини».

Травень. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Ціна Великої Перемоги», присвячена Святу Перемоги.

16 травня. Обласну краєзнавчу премію імені Володимира Яструбова вручено олександрівському краєзнавцю Івану Петренку. Нагороду вручив голова Кіровоградської обласної ради Микола Сухо млин. Так відзначена його багаторічна краєзнавча робота. Церемонія вручення премії проходила в Кіровоградському обласному краєзнавчому музеї.

22 травня. У приміщенні Олександрівського районного краєзнавчого музею проведено відзначення 20-річчя Олександрівського районного краєзнавчого музею та презентація нових книг олександрівських авторів Бориса Кузика, Василя Білошапки, Людмили Литвин, Анатолія Дейнека. Колектив музею з ювілеєм вітали голова райдержадміністрації Анатолій Шинкаренко, голова районної ради Станіслав Степанов, начальник управління культури і туризму облдержадміністрації Наталія Овчаренко, начальник відділу культури і туризму райдержадміністрації Юрій Брайко, директор Кіровоградського обласного краєзнавчого музею Тамара Григор'єва, заслужений працівник культури України, колишній директор обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д. Чижевського Лідія Демещенко, директор Камянського історико-культурного заповідника Галина Таран, завідувачий Кам'янським історичним музеєм Юрій Ляшко, завідувача Кам'янським музеєм О. Пушкіна та П. Чайковського Таміла Чупак, завідувачий Суботівським музеєм Національного історико-культурного заповідника «Чигирин» Віктор Гугля, директор Знам'янського міського краєзнавчого музею Раїса Айвазовська, директор Світловодського міського краєзнавчого музею Ольга Аболмасова, завідувачий фондами Долинського районного краєзнавчого музею Віктор Маруценко, селищний голова Олександрівки Костянтин Данов та інші. Представники гро-

Березень. До 80-річчя від дня народження Ю. Ф. Цюкала в Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Видатний земляк-цукровар».

Березень. Загальноукраїнські газети продовжують публікації з нагоди 130-річчя від дня народження уродженця Олександрівки, талановитого винахідника, українського громадсько-політичного діяча, першої жертви вітчизняної авіації Левка Макаровича Мацієвича. На цей раз до життя і діяльності нашого земляка звернулася «Всеукраїнська технічна газета». На її шпальтах вміщено нарис Світлани Орел «Перерваний політ».

Квітень. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка робіт аматорів народного мистецтва нашого краю.

13-15 квітня. За ініціативою історичного клубу «Холодний Яр» на Кіровоградщині та Черкащині 13-15 квітня влаштовані меморіальні заходи в пам'ять про повстанців, які у 1918-1922 роках боролись за волю України. 13 квітня учасники урочистостей, а це були мешканці Києва, Київської області, Запоріжжя, Черкащини, Кіровоградщини, Сумщини, Львівщини та Миколаївщини, відвідали Олександрівщину. Ініціаторами проведення заходів в нашому районі були Олександрівський районний краєзнавчий музей та ГО «Олександрівська районна спілка краєзнавців». Спочатку гості завітали до братської могили отамана Миколи Скляра (Чорного Ворона) та майже трьохсот його бойових побратимів. Тут відбулась громадська панахида, на якій виступили голова історичного клубу «Холодний Яр», письменник Роман Коваль, письменник Василь Шкляр, голова Олександрівської районної ради Станіслав Степанов, краєзнавець з села Цибулевого Володимир Вознюк, сільський голова Розумівки Микола Христенко. Вони закликали присутніх, серед яких було чимало й жителів Олександрівщини, нести в маси правду про холодноярських повстанців, які боролись за незалежність України під синьо-жовтими прапорами. Співав біля могили український кобзар Василь Литвин. До дубового хреста лягли вінки та букети квітів. Потім відбувся поминальний обід. Заключне слово виголосив кобзар Василь Литвин. Далі гості вирушили у село Цвітне – на батьківщину холодноярського отамана Пилипа Хмари. Біля його колишньої садиби цього року місцеві патріоти споруджують пам'ятний знак, що являє собою гранітний камінь, де буде меморіальна дошка з написом. На мітингу біля пам'ятного місця виступили Роман Коваль, двоюрідний племінник отамана Юрій Хмара, Олександр Вовк з міста Сум, Петро Гоголя з Богуславського району на Київщині. Заспівав кілька пісень кобзар Василь Литвин. Біля села Цвітного гості оглянули вали колишнього турецького кордону, де гідами були місцеві жителі Сергій Колісник та Олександр Ромашенко. У наступні дні

(1825-1850 рр.) життя в Олександрівці [3, с. 474]. До 1831 року, коли М. Грабовський постійно оселився в містечку, він то приїздив до Олександрівки, то перебував у свого приятеля Яна Креховського у Ліщинівці, то їздив до Варшави, Відня. У 1835 році письменник одружився з Павлиною Росцішевською [24, с. 426].

Спочатку Міхал Грабовський гучно за-явив про себе як літературний критик, а потім і як письменник. Він писав під псевдонімами Едвард Тарша, Сілендій Кубасінський та вісьма криптонімами зі скороченим ім'ям або прізвищем [24, с. 425]. Бібліографія творів Міхала Грабовського, написаних польською мовою, включає кілька десятків назв. Письменником Міхал Грабовський був свосередним, талановитим. Перша його історична повість «Коліївщина і степи» написана в Олександрівці у 1838 році. Твір перекладений чеською, російською, сербсько-хорватською мовами [24, 426], а тепер уже й українською (кіровоградський журнал «Вежа») [18, с. 105 -124]. Під сильним впливом Вальтера Скотта Міхал Грабовський написав пригодницький твір про події в Україні XVIII століття «Станиця Гуляйпільська» (1840-1841 рр.) [3, с. 474]. Саме за цей твір український письменник Пантелеймон Куліш нарік Міхала Грабовського «українським Вальтером Скоттом» [12, с. 13]. Перу М. Грабовського належать по-вісті з українського життя «Тайкури» (1845-1846 рр.), «Панканівський ста-роста» (1856 р.), «Заметіль у степах» (1862 р.) [3, с. 474]. Написані твори на основі місцевого українського фольклору, історичних джерел. Фольклор на Чигиринщині Міхал Грабовський збирав сам і використовував його не тільки в історичних повістях, а й у статтях з історії України, про українські пісні, легенди, поезію.

Для української культури польський письменник М. Грабовський важливий як діяч українського відродження. Недарма в його масток до Олександрівки приїздив двічі український письменник Пантелеймон Куліш [12, с. 13; 12, с. 1], та й сам Тарас Шевченко, за деякими відомостями, теж зустрічався з М. Грабовським [2, с. 168].

Із М. Грабовським П. Куліша пов'язувала багаторічна дружба, польський письменник мав на українця значний вплив [1, с. 471-472]. Своє перебування в олександрівському маєтку М. Грабовського влітку 1843 року П. Куліш описує у спогадах «Майже півстоліття тому» і в трактаті «Хутірська філософія і віддалена од світу поезія». М. Грабовський, як пише П. Куліш, «влаштував мене поруч зі своїм кабінетом, у кімнаті, вікна якої виходили в парк, і проживав я у нього кілька тижнів у такому захваті щастя, яким хіба що повниться душа праведника з Господа на небесах... Грабовський писав новий роман, я малював з натури або ж приводив до ладу записане на льоту з уст народу. Він мені читав щоразу написане ним зранку; я показував йому мої ескізи або читав народні перекази, думи, пісні і дещо із своїх, звісно, дуже поганих вигадок» [10, с. 110]. Саме П. Куліш, немає сумніву, порадив Т. Шевченку у 1843 році звернутися до М. Грабовського із проханням написати польською мовою історичний текст до книги офортів Т. Шевченка «Живописная Украина». На жаль, цей задум з невідомо яких причин не вдался, хоч Т. Шевченко і звернувся до М. Грабовського [6, с. 163; 8, с. 99], а можливо, вони й зустрічалися в Олександрівці, як стверджує автор «Українських ночей» — польський письменник Є. Єнджесвич [6, 163].

Були в М. Грабовського й інші гос-ті. Серед таких візитерів можна назвати

поета польсько-української школи Северина Гошинського, який з 1826 року часто приїздив до М. Грабовського в Олек-сандрівку, жив тут деякий час, написав повністю або частково віршовану по-вість про Коліївщину «Канівський замок», записав пісні, перекази, легенди. Ймовірно, що не обминули Олександрівки й приятелі М. Грабовського — український і польський поет Тимко Падур, найвидатніший представник української школи в польській літературі Юзеф Богдан Залеський [11], російський історик А. Скальковський [23, с. 10]. Спілкувався М. Грабовський із художником Левом Жемчужниковим, у якого купив картини «Чумаки» і «Лірник» [7, с. 210]. Побував в Олександрівці і намалював палац М. Грабовського художник Наполеон Орда.

Коло інтересів М. Грабовського було досить широким. Він — автор статей «Українські мелодії», «Про українські пісні», «Про українські народні легенди» [3, с. 474]. У своїх статтях він досліджує польську, українську, російську, французьку літератури, творчість Шекспіра [24, с. 420 - 428]. Міхал Грабовський складав вірші [24, с. 427], займався видавничою діяльністю, мав намір випустити журнал «Кур'єрчик волинсько-подольсько-український» [24, с. 428]. М. Грабовський активно співпрацював із громадськими організаціями (сільськогосподарським, кредитним товариствами, торговим банком) [24, с. 426]. Певний час він був засідателем Чигиринського повітового суду [14, с. 697], проводив археологічні дослідження на території Київської губернії, зокрема в Чигиринському повіті, які узагальнені у його праці «Україна давня і нинішня» (1850 р.) [26]. М. Грабовський допомагав у наукових дослідженнях київському цивільному губернатору Івану Фундуклію [14, с. 697; 18, с. 2].

1853 року М. Грабовський доставив для досліджень у комісію по опису губернії Київського навчального округу торф, знайдений на околицях Олександрівки. Торф виявився придатним для розробки, бо містив 81 відсоток горючих речовин. М. Грабовський клопотався перед київським губернським начальством, щоб розробляти родовище [22, с. 43 - 44]. На жаль, архіви не зберегли документів, що свідчили б про реалізацію цього проекту.

У 1850 році М. Грабовський виїхав з Олександрівки і постійно жив у Києві (до 1862 року). Потім працював директором училищ у Польщі; помер у Варшаві 19 листопада 1863 року [24, с. 426].

Міхал Грабовський мав двох синів — Антона і Міхала. Вони та дружина успадкували батькові володіння в містечку Олек-сандрівці [21, с. 154 зв.]. На початку ХХ століття час-тиною землі в Олександрівці володів онук Міхала Грабовського Міхал Антонович Грабовський [17, с. 1792].

Список використаних джерел.

- Арабажин А. Грабовский (Михаил) // Энциклопедический словарь. — Т. IX. — СПб.: Издатели Брокгауз Ф. А., И. А. Ефрон, 1893.
- Грабовський (Grabowski) Міхал // Шевченківський словник. — Т. 1. — К., 1976.
- Грабовський Міхал // Українська літературна енциклопедія. — В 5-ти т. — Т. 1. — К., 1988.
- Декабристы. Биографический справочник. — М., 1988.
- Державний архів Київської області. — Ф. 782. — Оп. 2. — Спр. 418. — Арк. 165-170.

Євгенія Маланюка, прозаїк, поет Василь Бондар.

Спочатку гості завітали до Олександрівської загальноосвітньої школи № 2, де зустрілись зі школярами райцентрових шкіл. Потім письменники вирушили до відділу освіти райдержадміністрації і передали в методкабінет книги. Наступним пунктом олександрівської поїздки митців стала Олександрівська загальноосвітня школа № 3. Тут гостей цікавило і вражало все: і пам'ятники, і музеї, і кабінети, і участь школярів у літературній творчості, і допомога Бориса Кузика. Тільки встигали директор школи Людмила Литвин та її колеги відповідати на запитання письменників. На згадку про своє перебування гості подарували власні книги, а Людмила Литвин вручила письменникам твори, написані нею у співавторстві з Борисом Кузиком. Сподобалися гостям й олександрівські музеї. Спочатку вони оглянули кімнату-музей Левка Мацієвича, а згодом і районний краєзнавчий музей.

9 лютого. Кам'янський літературно-меморіальний музей О. С. Пушкіна та П. І. Чайковського відзначив 70-річчя свого заснування. Саме з цього музею йдуть витоки нинішнього Кам'янського державного історико-культурного заповідника, що тепер об'єднує разом не тільки літературно-меморіальний музей, а й історичний. У залі Кам'янської дитячої музичної школи зібрались численні гості. Серед них музейні працівники, представники влади, громадськості, творчих спілок з Черкащини, Кіровоградщини, міста Воткінська Удмуртської Республіки Російської Федерації — батьківщини композитора Петра Чайковського, російські дипломати. Всі вони щиро вітали ювілярів, вручили їм подарунки. Кам'янчани підтримують тісні наукові і науково-просвітні зв'язки з Кіровоградським обласним краєзнавчим музеєм, Олександрівським районним краєзнавчим музеєм, кіровоградським Фондом імені Миколи Раєвського. Та й кам'янська земля свого часу була в складі Кіровоградської області. Тож з Кіровоградщини до Кам'янки прибуло аж дві делегації: з обласного центру та від сусідів. Олександрівську делегацію очолював голова районної ради Станіслав Степанов. Він вручив кам'янським музейникам вітальну адресу та подарунок. Від імені Олександрівського районного краєзнавчого музею колеги вітали завідувачий фондами Василь Білошапка. Привітали зі святом наших сусідів заступник начальника управління культури і туризму Кіровоградської облдержадміністрації Надія Лісняк та директор Кіровоградського обласного краєзнавчого музею Тамара Григор'єва. Після урочистостей гості відвідали кам'янські музеї, побували на літературно-музичному вечорі, обмінялися досвідом роботи.

Березень. До 193-ї річниці від дня народження великого українського письменника і художника Тараса Шевченка виставку «Довколишні шляхи Тараса» запропонував відвідувачам Олександрівський районний краєзнавчий музей.

КРАЄЗНАВЧЕ І МУЗЕЙНЕ ЖИТТЯ ОЛЕКСАНДРІВЩИНИ

2-12 січня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «Наші земляки – Герої Радянського Союзу» (до 63-ї річниці визволення району від німецько-фашистських загарбників).

10-20 січня. У філії Олександрівського районного краєзнавчого музею кімнаті-музеї Л. М. Мацієвича експонувалась виставка «Два крила Левка Мацієвича», присвячена 130-річчю від дня народження славного земляка.

13 січня. У приміщенні колишнього районного вузла поштового зв'язку музеєм проведено презентацію і погашення спеціальним штампелем маркованого конверта, випущеного «Укрпоштою» до 130-річчя від дня народження Левка Мацієвича. Ініціатором випуску конверту був завідувач фондами музею Василь Білошапка, який провів урочистості на пошті. Під час заходу від імені «Укрпошти» Олександрівському районному краєзнавчому музею передано портрет авіатора, написаний олександрівським художником Федором Лагном. На заході показані фрагменти телефільму «Два крила Левка Мацієвича», прозвучала розповідь про славного земляка. Учасники урочистостей відвідали кімнату-музей Левка Мацієвича та районний краєзнавчий музей.

19-29 січня. В Олександрівському районному краєзнавчому музеї експонувалась виставка «В єдиній державі», приурочена до Дня соборності України.

22 січня. У День соборності України в Черкаському обласному краєзнавчому музеї відбулась презентація нової книги письменника Романа Ковалю «Коли кулі співали», присвяченої маловідомим сторінкам української історії 1918-922 років. На ці заходи було запрошено й делегацію Олександрівського району на чолі з головою районної ради Станіславом Степановим. Виступаючи на презентації, зокрема завідувач фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею Василь Білошапка, який допомагав письменнику у написанні книги, теж навів маловідомі історичні факти, які вперше оприлюднив Роман Коваль у своїй новому творі.

26 січня. У райцентрі побували лауреат дев'яти престижних літературних премій, серед яких Національна премія імені Тараса Шевченка, виконавчий директор Ліги українських меценатів, критик, прозаїк, публіцист Михайло Слабошпицький, письменниця, радіожурналістка Світлана Короненко із столиці України та голова обласної організації Національної спілки письменників України, лауреат премії імені

Єнджесвич Єжи. Українські ночі, або родовід генія: Роман. – Львів, 1997.
Жемчужников Л. М. Мои воспоминания из прошлого. – Л., 1972.
Кирилюк Є. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К. 1979.
Клепатский П. Г. Очерки по истории Киевской земли, т. 1. Одесса, 1912.
Куліш П. Хутірська філософія і віддалена од світу поезія // Хроніка 2000. - № 3-4.

Куценко Л. «Канівський замок» писався в Олександрівці // Народне слово. – 1995. – 11.03.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інститут рукописів. – І 28559. – С. 13.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інститут рукописів. – І 28571.

Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. - К., 1864.

Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. – Біла Церква, 2005.

Солодар О. Нариси з історії Чигиринщини. – Черкаси, 2003.

Список населенных мест Киевской губернии. – К., 1900.

Тарша Едвард (Міхал Грабовський) Коліївщина і степи (повість) / Пер. П. Селецького // Вежа (Кіровоград). – 2000. - № 10.

Фундуклей И. Обзорение могил, валов и городищ Киевской губернии. – К., 1848.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 442. – Оп. 813. – Спр. 484. – Арк. 2 зв., 3.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 486. – Оп. 5. – Спр. 524. – Арк. 154 зв.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 884. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 43-44.

Шевченко С. На пограниччі культур: Кіровоградщина – Польща в літературних зв'язках (XIX – поч. XXI ст.). – Кіровоград, 2004.

Bibliografia literatury polskiej. – Т. 7: Romantyzm. – W-wa, 1968.

Kalendarium Liturgicum... - Житомир: М. Катерг, 1906.

Ukraina dawna i terazniejsza prez Michata Grabowskiego. - Kijow, 1850.

Василь БІЛОШАПКА

ШЕВЧЕНКО І ВОЛКОНСЬКІ

Виданий український поет і художник Тарас Шевченко і відомий декабрист, зять героя Вітчизняної війни 1812 року генерала Миколи Рясвського, похованого в селі Розумівці, Сергій Волконський були знайомі. Їх зустріч відбулась 25 березня 1858 року у Москві. Тараса Григоровича запросили на обід до російського публіциста і громадського діяча слов'янофільського напрямку, одного з редакторів-видавців журналу «Русская беседа» Олександра Івановича Кошелева.

«В 9-ть часов с Иваном и Константаном Аксаковыми поехал я к Кошелеви,

где встретился и познакомился с Хомяковым и со стариком декабристом к[н.] Волконским. – записав про цю подію Т. Г. Шевченко у своєму щоденнику. – Кротно, без малейшей желчи рассказал он мне некоторые эпизоды из своей 30-тилетней ссылки и в заключение прибавил, что те из его товарищей, которые были заточены поодинокі, все перемерли, а те, которые томились по нескольку вместе, пережили свое испытание, в том числе и он».

Князь Сергій Григорович Волконський (1788-1865) був засуджений до смертної кари, яку потім замінили каторгою. Відбував ту каторгу він у Нерчинськокопальнях. З 1835 року С. Г. Волконський жив на поселенні. Спочатку в Петровському заводі, а потім у селі Уріковське поблизу Іркутська. 1856 року декабрист був амністований і отримав дозвіл повернутись до європейської частини Російської імперії.

Між іншим, свого часу Тарасові Шевченку подарували літографований портрет Сергія Волконського, видання якого здійснив Є. І. Якушкін. Портрети не продавались, а дарувались людям, яких Якушкіни поважали. Отримав портрет князя Тараса Григоровича 21 березня 1858 року – за чотири дні до знайомства з Сергієм Волконським. Як пише у своєму щоденнику Тарас Шевченко, «милейшая хазяйка подарила нам по экземпляру портрета к[н.] Волконського, декабриста, и мы раскланялись и поехали...». Подарувала портрет князя С. Г. Волконського дружина С. І. Якушкіна Олена Густавівна Якушкіна.

Не так давно мені стало відомо, що декабристи, перебуваючи у Сибіру, читали і захоплювались творами Тараса Шевченка. У листі до М. В. Бестужева, написаному 25 грудня 1848 року з Іркутська декабристом С. П. Трубецьким, є згадка про те, що декабристи у вузькому колі читали поеми Т. Г. Шевченка «Тризна» та «Кавказ». Вірші вони одержали від дочки генерала М. М. Раєвського і дружини декабриста С. Г. Волконського Марії Миколаївни Волконської. Остання, ймовірно, отримала поеми від своєї родички В. М. Репніної, з якою активно листувалась. Особливо декабристам подобалась «Тризна».

Поема написана в листопаді 1843 року, коли Тарас Шевченко перебував у Яготині (тепер Київська область), де він гостював у родині Репніних. Поет захоплювався В. М. Репніною і, як дехто вважає, навіть закохався у неї. «Когда убрали чай,... и мы остались вчетвером; он стал болтать вздор, и я сказала ему, как жаль, что он оставил свое уединение, потому что он говорит столько глупостей; после этого водворилось полное молчание, никто не проронил слова. «Тихий ангел пролетел», сказал Шевченко. - ... «Вы умеете разговаривать с ангелами, - сказала я; - расскажите нам, что они вам говорят». Он вскочил с места, побежал за чернильницей, схватил лист бумаги, лежавший на столе, и стал писать, потом подал мне эту бумагу, говоря, что это – посвящение к одному произведению, которое он вручит мне позже». Так описала одну із зустрічей Варвара Репніна. Пізніше Шевченко дотримав слова і подарував Репніній рукопис поеми «Тризна».

У присвяті Варварі Миколаївні Репніній є такі рядки:

«Ваш добрый ангел осенил
Меня бессмертными крылами
И тихостройными речами
Мечты о рае пробудил».

Варвара Миколаївна Репніна (1808-1891) – дочка князя М. Г. Репніна, племянница декабриста С. Г. Волконського. Освічена й розумна Варвара Репніна

капітану Никифору Свтушенку було присвоєне звання Героя Радянського Союзу.

Після війни був слухачем курсів штурманського факультету Військової академії, працівником органів МВС СРСР. З 1965 року працював заступником начальника малярного цеху деревообробного комбінату 3-го тресту Головпромбудматеріалів Москви.

Помер у 2002 році і похований у російській столиці.

Василь БІЛОШАПКА

НАШ ЗЕМЛЯК ГЕРОЙ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПРАЦІ ВАСИЛЬ ГУРТОВИЙ

9 січня 2007 року минуло 80 років від дня народження Героя Соціалістичної Праці, заслуженого працівника сільського господарства України Василя Мусійовича Гуртового (1927).

Василь Мусійович Гуртовий народився у 1927 році в селі Івангороді.

У 1952 році він закінчив Білоцерківський сільськогосподарський технікум. Спочатку працював у радгоспі Капітанівського цукрокомбінату, а з 1959 року по 1966 рік – керуючим Новороманівським відділком Сабліно-Знам'янського цукрокомбінату. Тут він себе зарекомендував здібним, енергійним господарем, згуртував навколо себе працівників радгоспу.

У 1966 році Василя Мусійовича обрали головою колгоспу імені Леніна Знам'янського району Кіровоградської області. До приходу нового голови господарство мало низькі врожаї, немало грошей, щоб збудувати нові тваринницькі приміщення, благоустроїти село. Та В. М. Гуртовий все зумів змінити на краще. Землі села Суботців почали давати з гектара по 350 центнерів цукрових буряків, пшениці – по 45 – 50, кукурудзи – по 70 – 80. З'явилися свинофабрика, великий молочний комплекс. Середньорічні надії молока на корову досягли майже 4000 кілограмів. Гордістю став садово-городній комплекс, де колгоспний сад займає 530 гектарів. Півобласті забезпечували фруктами Суботці. Колгосп став мільйонером.

Коли проїжджаєш через село Суботці, то ніколи не скажеш, що це звичайнісіньке село. Центр забудований двоповерховими будинками, є автобусна станція, різні магазини. Все це та багато іншого стало пам'ятником за життя В. М. Гуртовому, який крім звань Героя Соціалістичної Праці та заслуженого працівника сільського господарства України нагороджений двома орденами Леніна, Дружби народів, Жовтневої Революції, Вітчизняної війни II ступеня, багатьма медалями. Він автор книги «Колгоспні тваринницькі комплекси», де відобразив свій багатий досвід роботи.

Помер 23 квітня 2004 року і похований в місті Кіровограді.

ді восьмиметрової колони з полірованого червоного фінляндського граніту за конкурсним проектом академіка архітектури І. Фоміна, який, між іншим, є й автором проектів ряду станцій московського метро, будинку Кабінету Міністрів України в Києві тощо.

Василь БІЛОШАПКА

ГЕРОЙ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ НИКИФІР ЄВТУШЕНКО

7 лютого 2007 року виповнилось 90-річчя від дня народження Героя Радянського Союзу, уродженця села Старої Осоти Никифора Тимофійовича Євтушенка.

Никифір Євтушенко у 1937 році закінчив Канівсь-кий сільськогосподарсь-кий технікум і за комсомольською путівкою вступив до Мелітопольського військово-штурманського авіаційного училища. Служив у Забайкаллі.

З перших днів Великої Вітчизняної війни — на Західному, Брянському і 2-му Прибалтійському фронтах.

Штурман авіаескадрильї 99-го гвардійського окремого розвідувального авіаполку 15-ї повітряної армії 2-го Прибалтійського фронту гвардії капітан Євтушенко здійснив десятки успішних вильотів на пікіруючому бомбардувальнику Пе-2. У більшості з них зроблено повітряну розвідку важливих об'єктів, аеродромів, залізничних вузлів, живої сили й бойової техніки супротивника. Більшість з бойових вильотів відрізнялись нестандартністю рішень, що їх приймав екіпаж. Це і забезпечувало їх успіх.

Так, у серпні 1943 року штурман Євтушенко в екіпажі командира ескадрильї майора П.І.Гаврилова вилетів на розвідку орловського військового аеродрому, маючи завдання сфотографувати його, по можливості візуально визначити кількість літаків на ньому і по радіо передати інформацію про погодні умови в цьому районі. Однак в заданому районі екіпаж зустрів суцільну хмарність і погану видимість. Льотчик вирішив знизитись до візуальної видимості об'єкту розвідки. За розрахунками штурмана Євтушенка екіпаж пробив хмари і на малій висоті опинився точно над аеродромом. Німці, мабуть, не очікували появи радянського розвідника в таку погоду, зенітного вогню відкрити не встигли. Штурман ввімкнув аерофотоапарати і разом з стрільцем-радистом порухав літаки, що знаходились на аеродромі, скинув чотири сто кілограмові бомби. Льотчик з набором висоти вивів літак у хмари і взяв курс на свій аеродром.

За відомостями розвідки наші штурмовики нанесли ряд потужних ударів по аеродрому, знищили при цьому до сорока фашистських бомбардувальників.

До серпня 1944 року Никифір Євтушенко здійснив понад 200 успішних вильотів на повітряну розвідку, доставляючи цінні відомості, а також у складі ескадрильї на бомбові удари по різних об'єктах супротивника з неодноразовими боями з ворожими винищувачами.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 19 серпня 1944 року гвардії

намагалась всіляко підтримати поетичний таланти Тараса Шевченка, допомагала поетові у розповсюдженні його творів. Вони листувались. У роки заслання поета княгиня піклувалась про полегшення його долі.

Та сама Репніна і відправила до Сибіру твори Тараса Шевченка.

Василь БІЛОШАПКА

АБОРИГЕНИ ТЯСМИНСЬКОГО КРАЮ

Аборигенами (від латинського ab origine — від початку) називали народ в Давній Італії. За переказами, до Італії їх привів Сатурн. За іменем царя Латина пізніше вони стали називатися латинами (латинянами), їх країна — Лациумом. На стороні Енея (того самого, якого незабутній Іван Котляревський називав „парубком моторним” вони воювали проти Турна. На землі аборигенів-латинів і був побудований Рим.

Пізніше аборигенами почали називати корінних мешканців якої-небудь території.

А чи знаєте ви, представники яких родин мешкали на нашій землі, приміром, років з 200 року?

Достовірну інформацію про це зберегли давні метричні книги храмів.

1787 рік. У метричній книзі Свято-Миколаївської церкви села **Бірок** значаться *Згарченко, Петренко, Шостак, Щербина, Сидоренко, Кач, Драч* тощо.

1808 рік. У метричній книзі бірківського храму згадуються *Колісник, Колісниченко, Нестеренко, Шевченко, Дереченко, Мазур, Вариленко, Удовиченко, Григоренко, Линник, Шостак, Шостаченко, Уланенко, Гейченко, Чайка, Петренко, Пересунченко, Куценко, Дудник, Дудниченко, Кравченко, Динисенко, Видута, Брайченко, Куксенко, Скалченко, Мальований, Байбуз, Вакуленко, Неживенко, Рула, Ситник, Яровенко, Богословський, Цюра, Козак, Кошманенко, Биркут*.

У метричній книзі Свято-Покровської церкви села **Цвітного** зустрічаються прізвища *Сухий, Сурженко, Пічкурено, Кравченко, Галасюченко, Мельниченко, Шаповаленко, Мостовенко, Музиченко, Горобецький, Биченко, Донченко, Пономар, Крюченко, Короленко, Калюженко, Мереженко, Пурхаленко*. Служитель

Свято-Преображенської церкви села **Вищих Верещак** у метричній книзі згадували селян на прізвища *Остапенко, Кононенко, Малій, Ткаченко, Москаленко, Бортниченко, Ніколенко, Копеленко, Омельниченко, Низоленко, Катренко, Бондар, Ничипоренко, Іваненко, Тарасенко, Твердокозенко, Гура, Самохваленко, Цимбаленко, Бабенко, Греченко, Лушпаско, Товстуненко, Кравець, Кравченко, Вишківарка, Бойченко, Гнатенко, Склярченко, Плахотниченко, Єрушенко, Соломашенко, Савченко, Заболотненко, Бугасенко*. Зустрічається і прізвище *Верещанка*. А чи не носили перші мешканці Верещак відповідне прізвище?

У сусідній з Вищими Верещачами **Любомириці** метрична книга Свято-Троїцької церкви подає прізвища *Рискаленко, Копань, Швець, Кучиренко, Стадник, Романенко, Нуща, Погрібний, Грибиниченко, Остапенко, Трегуб, Тре-*

бух, Требушенко, Ситник, Ситнеченко, Гончар, Байбуз, Яременко, Репало, Ткач, Кравець, Костриця.

Завдяки метричній книзі храму Різдва Пресвятої Богородиці за 1808 рік ми знаємо деякі прізвища тодішніх жителів Янівки (тепер село називається **Іванівка**). Це *Черниця, Шпирко, Сіденко, Загинайко, Грім, Божко, Паламар, Жмур, Сидоренко, Баклан, Матрос, Козир, Смалує, Терновий, Савченко, Клюйко, Клюйченко, Одинець, Корчوماха, Хуркало, Кирпа, Рула, Щербина, Крамар, Нора, Монченко, Шолька, Паламаренко, Сосненко, Видута.*

У селі **Трилісах** у 1808 році в числі інших проживали люди на прізвища *Задорожний, Москаленченко, Гончаренко, Каплученко, Фуркало, Лисий, Литвиченко, Крикун, Панасенко, Бондар, Шпак.*

Богословська церква села **Китайгорода** фіксує прізвища *Тараненко, Пузир, Остипенко, Тимаченко, Гулій, Короленко, Тихоненко, Ткаченко, Горбаш, Дорошенко, Бойченко, Глоба, Білий, Капелюшенко, Ткач.*

У метричній книзі Христо-Воздвиженської церкви села Хуторів (тепер – **Нова Осота**) згадуються *Бондаренко, Шемена, Чирпенко, Балабущенко, Калашинченко, Борщенко, Крамарчук, Крамарчученко, Дяченко, Шмарченко, Солонченко, Шугайло, Козир, Козиренко, Шишка, Лагненко, Вовченко, Гупало, Волосянко, Стороженко, Ковтун, Сердюченко, Власенко, Лимар, Паровий, Возний, Борці.*

Свято-Покровська церква села **Старої Осоти** зберегла прізвища *Гончаренко, Чапаленко, Похиленко, Дорошенко, Зінченко, Гавришенко, Нечай, Неживенко, Тимченко, Незоленко, Булюченко, Болюченко, Льщенко, Сириченко, Зубенко, Гречкосієнко, Гладченко, Рясночубенко, Лагненко, Плакущенко, Гайдабуренко, Селезенко, Щербиненко, Остроушенко, Гуренко, Дзюбенко, Рудченко, Пишніченко, Бондар, Міщенко, Чернега, Іващенко, Галушка.*

Типовими прізвищами для села Єразмівки (**Розумівки**) в 1808 році були *Тонкошкурій, Коваленко, Куцій, Куценко, Швайка, Грабовський, Розвода, Безлюдько, Сула, Коваленко, Самсоненко, Бульбаченко, Горобець, Литвин, Деркач.* Їх знаходимо у метричній книзі місцевої Свято-Богородичної церкви.

Село **Соснівка** мало носіїв прізвищ *Мизеренко, Литвиненко, Лебеденко, Гончар, Савченко, Кваша,* які значаться у метричній книзі Свято-Покровського храму.

Було на початку XIX століття село Краснополь. Зараз це територія **Нижчих Верешак**. *Осадченко, Зеленченко, Бебеценко, Городищенко, Кузнець, Мовчаненко, Донченко, Чорноваренко, Устенко, Мазур, Волошенко, Дущенко, Прущенко, Юрченко, Балхановський, Богомазенко, Нецадименко, Галущенко, Морозенко, Кривиченко, Хижниченко, Штиловенко, Савенко, Писмененко, Чучко, Душко, Громошенко, Черногоренко* та інші були парафіянами Богородичної церкви.

Село **Бовтишка** мало жителів на прізвища *Вороненко, Більницький, Білниченко, Стороженко, Реснтенко, Макаренко, Ковтуненко, Доброскоченко, Плахотніченко, Петренко, Солоненко, Вовченко, Токаренко, Близнюченко, Івасенко, Способенко, Дукушенко, Коломійченко, Даніленко, Немненко, Крамаренко, Семененко, Шевченко, Єрмоленко, Капканенко, Сухом'ясенко, Косовський, Кулаченко, Стрільченко, Гуменний, Гончаренко, Солодченко, Левченко, Зобаненко, Зелененко, Новохатченко, Шабасенко, Діденко, Якименко, Шинкаренко, Давиденко, Косенко, Поліщуценко, Голобородченко, Супруненко, Анто-*

Революційної української партії, яку Українська Радянська Енциклопедія називає "дрібнобуржуазною націоналістичною партією" за те, що "РУП взяла на озброєння ідею культурно-національної автономії України".

Складалася РУП з невеликої кількості гуртків — "вільних громад" — у Харкові, Києві, Ніжині, Полтаві, Чернігові, Лубнах та інших містах України і стояла на соціалістичних (соціал-демократичних) позиціях, висувуючи на перший план ідею національного визволення України, а потім — економічні і соціальні перетворення. Пізніше з РУПу виникла Українська соціал-демократична партія, одним з лідерів якої став Володимир Винниченко.

Отож біля джерел соціал-демократичного руху в Україні стояв і Левко Мацієвич.

В Олександрівському районному краєзнавчому музеї є фотокопії документів, які свідчать про те, що в Харкові за Л. М. Мацієвичем наглядала поліція.

У Петербурзі Л. М. Мацієвич був членом української "Гро-мади" (разом з Симоном Петлюрою). Влаштував Шевченківські свята в Севастополі (!), Петербурзі, ставив українські театральні вистави, чудово співав, танцював. Він мріяв бачити Україну вільною, щасливою.

Друзями і знайомими Левка Мацієвича були Михайло Коцюбинський, Микола Вороний, Олександр Олесь, Гнат Хоткевич, Микола Міхновський, лейтенант Петро Шмідт... Перелік цей можна продовжувати.

Збереглася фотографія, зроблена під час відкриття у Полтаві пам'ятника Івану Котляревському — автору безсмертних "Наталки Полтавки" та "Енеїди". На ній разом з Левком Мацієвичем — письменники Михайло Старицький, Ганна Барвінок, Олена Пчілка, Леся Українка, Василь Стефаник, Гнат Хоткевич, Михайло Коцюбинський, Віталій Боровик, Панас Мирний, Володимир Короленко, літературознавець Сергій Єфремов, етнограф Іван Демченко, історик Мирон Кордуба, композитор і історик Микола Аркас, письменник, перший вітчизняний кооператор Микола Левитський та багато інших тогочасних відомих діячів України. Ось до якої когорти належить Левко Мацієвич.

"Слава Мацієвича розляглась по всьому світу, але Україні належить честь, що один з її синів записав своє благородне ім'я на скрижальях вселюдського поступу", — писав Микола Вороний.

На батьківщині Левка Мацієвича в Олександрівці його іменем названо одну з вулиць, відкрито меморіальну дошку на честь земляка на будинку, де він народився.

У 2003 році у будинку, де народився наш видатний земляк, на кошти Б.М.Кузика відкрито кімнату-музей Л. М. Мацієвича – філіал Олександрівського районного краєзнавчого музею.

Пам'ятають Л. М. Мацієвича і в Харкові. У народному музеї історії Національного університету «Харківський політехнічний інститут» Л. М. Мацієвичу присвячений один зі стендів. На головному аудиторному корпусі ХПІ йому встановлена меморіальна дошка.

Не забули видатного українця і в Росії. На місці загибелі нашого земляка встановлена меморіальна плита. Нині на місці Комендантського аеродрому у Санкт-Петербурзі виріс житловий масив, одна з площ якого носить ім'я Л. М. Мацієвича.

Л. М. Мацієвич похований на Нікольському цвинтарі у Санкт-Петербурзі. На його могилі на народні пожертвування був установлений пам'ятник у вигляді

вивчення організації справи літакобудування, навчання пілотів у Франції, Великобританії, Бельгії, Німеччині.

Одночасно Л. М. Мацієвич спостерігає за будівництвом у Франції перших одинадцяти аеропланів, замовлених для російських військово-повітряних сил, є головою комісії з їхнього приймання.

У 1910 році Л. М. Мацієвич навчався літати. Він був 178-м льотчиком планети і одним з перших у Росії. Його вчив перший російський льотчик Михайло Єфімов у Франції, в авіашколі Анрі Фармана.

Повернувшись у Росію, Л. М. Мацієвич багато літав, про-довжував роботу над проектом літака, розробив пристрій, що забезпечував льотчикові безпеку при вимушеній посадці на воду, почав писати книгу "Повітроплавання у морській війні"...

У вересні здійснив перші нічні польоти (одночасно з Михайлом Єфімовим). Після ряду успішних польотів (здобув кілька призів) першим у Росії підняв у небо пасажирів, серед яких були його дружина Олександра, голова Думи Гучков, голова Ради міністрів Росії Столипін.

Під час першого всеросійського свята повітроплавання в Петербурзі загинув 7 жовтня 1910 року, випавши із зруйнованого літака. Встановлено, що на висоті 385 (за іншими відомостями, 500—600 метрів) хотів побити рекорд висоти. Та на його "фармані" лопнула діагональна розтяжка. Кінець дроту попав у гвинт, від чого одна з лопостей розлетілась. Льотчика поштовхом викинуло з літака... Після цього випадку у льотчиків з'явилися прив'язні реміні. Це була перша авіакатастрофа в Росії.

Російська громадськість з боєм сприйняла звістку про загибель видатного авіатора й інженера. Журнали і газети писали:

«В особі покійного російська авіація і російське суспільство утратили велику величину. Л.М.Мацієвич повинний був зайняти одне із самих видних місць у виникаючому в нас повітроплавальному флоті». ("Речь", 1910, № 41, с.714).

«Капітан Мацієвич по своєму технічному утворенню, по своїх авіаторських здібностях, став на чолі російських піонерів повітряної справи. ... Він був самою долею намічений у керівники авіаційної справи в Росії». («Нива», 25 вересня 1910 р.).

У жалобній процесії йшли понад 100 тисяч чоловік. Над людським потоком повільно плив дирижабль "Кречет". 350 вінків лягли на петербурзьку могилу одного з піонерів вітчизняної авіації. "Безумству хоробрих співаємо пісню", — написали на вінку студенти Військово-медичної академії.

Для увічнення пам'яті Л. М. Мацієвича Всеросійським аероклубом був організований збір коштів, на які був побудований аероплан, названий «Народний № 1 імені Л.М.Мацієвича» і використовувався для навчання пілотів; встановлена стипендія імені Мацієвича в авіашколі; засновані два призи для військових і цивільних льотчиків, що присуджувалися щорічно 24 вересня за досягнення найбільшої висоти польоту; встановлене звання «пілот-авіатор імені Мацієвича», що присуджувалось аероклубом.

У Харківському технологічному інституті з ініціативи приват-доцента Г. Ф. Проскури (майбутнього українського академіка) була створена аеросекція імені капітана Мацієвича.

Левко Мацієвич був українцем. Ще у студентські роки він разом з Дмитром Антоновичем і Михайлом Русовим став у 1900 році засновником РУПу —

ненко, Заярнюк, Галушченко, Нечитайленко, Горобець, Колибаба, Назаренко, Руденко, Бондаренко, Махибороденко, Слободянин, Бершадченко, Донченко, Калатуша, Кухар, Кривошесенко, Солодченко, Євтушенко, Ломоватченко, Філоденко, Ткач, Кузупленко, Стеценко.

А от у **Кримках** мешкали селяни, які мали прізвища Панібатенко, Пересипченко, Онищенко, Дігтяренко, Карбовничий, Цюпренко, Любченко, Малій, Степанченко, Березуненко, Погрібний, Шпичак, Шпичачка, Стьопенко, Сосновський, Чичеренко, Пересунченко, Пишк, Пишчка, Русецький, Журавленко, Кузубенко, Рідкоплет, Ткач, Черниш, Кібісінко, Кондратенко. Вони згадуються у документах Свято-Троїцької церкви.

Богословську церкву села **Ставидел** відвідували парафіяни Дзюбенко, Негнибіденко, Терещенко, Бабиченко, Годованець, Гайдаасно, Медведенко, Дубовий, Мотрич, Кивгшла, Кучеренко, Панченко, Кравченко, Єременко, Бондаренко, Пичик, Кирилук, Назаренко, Кислиця, Черниченко, Шпичак.

Метрична книга церкви села Красноселіці (тепер **Красносілка**) зберегла нам прізвища Мудриченко, Заливенко, Богаченко, Крутогуз, Мельниченко, Телемний, Кучер, Салогубенко, Єфіменко, Козир, Кучеренко, Музика, Музиченко, Добровольський, Чухненко, Чухненко, Романюк, Кругленко, Гробатюченко, Стельмашиєнко, Винниченко, Кравченко, Коваленко, Грибин, Пацюк, Пишченко, Ковченко, Козяр, Коломієць, Тлустенко, Гончар, Руденко, Карнаушенко, Синьогубенко, Костриця, Савченко, Висоцький, Рудий, Винник, Проценко.

До церкви Різдва Богородиці села **Івангорода** ходили Головатенко, Швець, Дуленко, Голубенко, Тимченко, Гнида, Гниденко, Шевченко, Кірман, Кірміченко, Кірманенко, Тихоненко, Дроботенко, Бондаренко, Бак, Никитенко, Гончаренко, Донченко, Куць, Куценко, Ніколенко, Колісніченко, Дереченко, Голобородченко, Синельниченко, Кучеренко, Пархоменко, Шаповал, Безкровенко, Дібровенко, Скиртаненко, Мазаненко, Бровенко, Безхоровайненко, Артеменко, Лященко, Бабенко, Мовчаненко, Прищеп, Мішченко, Борко, Борченко, Церковний, Чернявський, Вихрист, Слюсар, Січкаренко, Воробченко, Назаренко, Соболенко, Тихоненко, Петренко.

Документи Богословського храму села **Бандурового** донесли до нас прізвища Кравець, Поліщук, Коляденко, Кисленко, Дудник, Рибченко, Березенко, Крамаренко, Карбовничий, Яровий, Коваль, Лисиця, Терещенко, Шпильовий, Юрченко, Коханенко, Кулинч, Щербенко, Бондаренко, Підмогильний, Кислий, Богаченко, Коляда, Колядиха.

Свято-Михайлівська церква села **Голикового** мала серед своїх парафіян людей на прізвища Демченко, Максименко, Антоненко, Іваненко, Фундовенко, Волк, Чабаненко, Науменко, Бабенко, Репаленко, Репалка, Лосюк, Стеценко, Любашевський, Шпильовий, Ков'яренко, Кравченко, Бученко, Голомозенко, Баран, Куценко, Фтодоренко, Торбенко, Коваленко, Ткач, Долгий.

Нагадаємо ще раз, що прізвища жителів сіл Тясминського краю наведені з метричних книг за 1808 рік, які знайдені в Державному історичному архіві України, що знаходиться в столиці. Там наведені відомості про народження, смерть та шлюб наших пращурів. У кого не було таких подій, міг і не потрапити до метричних книг за 1808 рік. Так що наведені списки прізвищ жителів сіл — не повні.

Аборигенами, автохтонами олександрівської землі є українці. Прочитайте: наші прізвища звучать, як музика!

Значимо, що на той час нічого дивного не було, коли батько був, наприклад, Репало, мати – Репалка, а сини – Репаленки. Так тоді говорили, так тоді писали.

То вже пізніше виникали колізії на зразок описаного Іваном Карпенком-Карим у п'єсі „Мартин Боруля”. Головний герой комедії так і не зміг довести, що Боруля і Беруля – одне і теж прізвище. Якийсь там писар цілком міг так написати літеру „о”, що вона дуже схожа на „е”. Й досі дехто пише, що тільки за змістом зрозумієш, що мав на увазі писак.

Цікаво, що носії більшості прізвищ й досі живуть на цій землі. Вже майже двісті років поспіль.

Василь БЛОШАПКА

ОЛЕКСАНДРІВЕЦЬ ЗІ СВІТОВИМ ІМ'ЯМ

Красзнавець Юрій Матівос відшукав факти, що рід Мацієвичів — козацького походження. Представники цього роду разом з Богданом Хмельницьким боролися за волю України.

Прадіда Левка, священика Арсенія Мацієвича, за активний виступ проти гноблення українського народу царицею Катериною II навечно кинуту до каземату Ревельської фортеці, де він і помер мученицькою смертю.

У провінційному містечку Олександрівці Чигиринського повіту Київської губернії в перший день нового 1877 року за юліанським календарем сталася найординарніша подія. Сім'я бухгалтера цукрозаводу Макара Дмитровича Мацієвича поповнилась дитиною. От такий чудовий новорічний дарунок зробила чоловікові Тетяна Федорівна Підгасцька (вона походила із духовного стану).

Хто міг тоді здогадуватись, яку долю віщують новорічні зорі новонародженому олександрівському хлопчикові, що проживе недовге, але яскраве життя й загине у віці Ісуса Христа.

Дев'ять років прожив Левко Мацієвич в Олександрівці. Чудова природа рідного краю манила хлопчика в степ, ліс, на береги тихоплинного Тясмину. Ще бігав до батька на роботу. Як цікаво було спостерігати за механізмами цукрозаводу. Можливо, саме в ті перші роки життя і полюбив Левко Мацієвич техніку.

До речі, сім'я Мацієвичів була великою, дружною. Дев'ятеро дітей!

Містечко Олександрівка на той час було невелике: і двох тисяч жителів у ньому не нараховувалось. Проте мало містечко хоч якусь, та свою промисловість. Крім цукрозаводу, який тоді орендував торговий дім братів Яхненків і Симиренка, в Олександрівці працювали тютюнова фабрика, два цегельні заводи, численні торгові лавки. Діяли православна церква, синагога, проводились ярмарки. Ще жителі містечка обробляли землю, вирощували хліб, цукрові буряки. Восени 1876 року повз Олександрівку проклали залізницю. Словом, таке собі звичайне провінційне містечко в 35 верстах від повітового міста Чигирини.

На той час в Олександрівці вже була церковнопарафіальна школа. Та бать-

ки, освічені, культурні люди, хотіли дати синові гарну освіту. От і опинився Левко Мацієвич у Києві. На знаменитому Подолі навчався в 3-й Київській гімназії. Багато читав. Захоплювався фізикою, хімією, природознавством, іноземними мовами. У своєму помешканні проводив хімічні досліди. Цікавили його фотографія, палітурна справа...

Неабияка працездатність допомогла йому після гімназії закінчити ще три навчальні заклади! Спочатку було механічне відділення Харківського технологічного інституту, звідки його виключили за участь в українських соціал-демократичних організаціях. Та диплом інженера-технолога він одержує, блискуче захистивши проект комерційного пароплава. Потім Л. М. Мацієвич закінчує Кронштадтське морське інженерне училище, залишивши чудовий проект броненосного крейсе-ра — прообраз лінійного крейсера. Та знань Мацієвичу видалося замало. І в 1906 році він закінчує ще й кораблебудівне відділення Морської академії, а у 1907 році - курс Навчального загону підводного плавання.

З грудня 1907 р. Л. М. Мацієвич зарахований у списки офіцерів підводного плавкладу, бере активну участь в іспиті підводних човнів. Він стає визнаним знавцем підводної справи, читає з цих питань лекції офіцерам, публікує статті.

Л. М. Мацієвич входив до складу Особливого комітету з відтворення російського військового флоту. Одночасно він готувався до викладацької діяльності в Петербурзькому політехнічному інституті.

Корабельний інженер Л. М. Мацієвич у Севастополі брав участь у будівництві крейсера "Кагул" і ескадреного броненосця "Іоанн Златоуст". За старанність одержав премію Морського міністерства.

Л. М. Мацієвич створив 14 простих і оригінальних проектів підводних човнів різного призначення. Жоден з них не збудували, бо проектував інженер для своїх човнів єдиний для підводного і надводного ходу двигун. Принцип, запропонований Л. М. Мацієвичем, здійснили лише через півстоліття — коли з'явилися підводні атомоходи.

Ще наш земляк конструював системи протиторпедного захисту кораблів, контролював будівництво підводних човнів за російським замовленням у Німеччині, відвідував засідання Морського технічного комітету...

У його житті поєдналися дві стихії: морська й повітряна. В 1909 році Л. М. Мацієвич створив один з перших у світі проектів гідроплана. Кораблі-авіаносці — ідея Л. М. Мацієвича. Йому належить перший у світі проект авіаносця на 25 літаків та їх зльоту з палуби за допомогою катапульт і гальмування сітками при приземленні.

Крім того, Л. М. Мацієвич глибоко займався питаннями теорії і практики авіації, що зароджувалася. Навесні 1909 року на засіданні військово-морського гуртка в Петербурзі він виступив з доповіддю «Про стан авіаційної техніки і можливості застосування аеропланів у військово-морському флоті».

У лютому 1910 році при Особливому комітеті створюється Відділ повітряного флоту (ВПФ), одним з фундаторів і членів якого стає Л. М. Мацієвич.

У березні 1910 року ВПФ відряджає у Францію в авіашколи Фармана, Блеріо і «Антуанетт» перші шість офіцерів, у т. ч. Мацієвича, для підготовки їх інструкторами першої російської військової авіашколи.

Як представнику ВПФ, Л.М.Мацієвичу доручається контроль за ходом навчання офіцерів, а також солдат і матросів, що училися на авіамеханіків, і